

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra trestního práva

Alena MALACHOVÁ
5. ročník

**POJEM A PRÁVNÍ DŮSLEDKY PŘEKROČENÍ MEZÍ
NUTNÉ OBRANY A KRAJNÍ NOUZE**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.**

Datum vypracování práce: **2. 12. 2008**

Adresa: **Moldavská 11, Brno 625 00**

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

1	ÚVOD	7
1.1	Cíl diplomové práce	7
1.2	Krajní nouze a nutná obrana jako okolnosti vylučující protiprávnost	8
2	HISTORICKÝ VÝVOJ NUTNÉ OBRANY A KRAJNÍ NOUZE	9
2.1	Právní úprava nutné obrany a krajní nouze v českých zemích od roku 1852 do roku 1961	10
2.2	Právní úprava nutné obrany a krajní nouze v českých zemích po roce 1961	12
3	POJEM A RYSY NUTNÉ OBRANY A KRAJNÍ NOUZE, JEJICH SMYSL A FUNKCE VE SPOLEČNOSTI	14
3.1	Nutná obrana – pojem, rysy, smysl a funkce ve společnosti	14
3.2	Krajní nouze – pojem, rysy, smysl a funkce ve společnosti	16
3.3	Nutná obrana a krajní nouze – společné znaky a rozdíly	17
4	VYMEZENÍ POJMU PŘEKROČENÍ NUTNÉ OBRANY	19
4.1	Celková charakteristika všech podmínek nutné obrany	19
4.1.1	Podmínky vzniku situace nutné obrany	20
4.1.1.1	Útok	20
4.1.1.2	Útočné jednání	26
4.1.2	Podmínky dovoleného jednání v nutné obraně	27
4.1.2.1	Přiměřenost obrany	27
4.2	Překročení podmínek nutné obrany	28
4.2.1	Tzv. exces intenzivní	30
4.2.1.1	Způsob útoku	30
4.2.1.2	Hledisko proporcionality jako poměr škody hrozící a způsobené	33
4.2.1.3	Hledisko přiměřenosti – poměr intenzity útoku a obrany	34
4.2.1.4	Posuzování přiměřenosti	36
4.2.2	Tzv. Exces extenzivní	42
4.2.2.1	Předčasná obrana	43
4.2.2.2	Obrana po skončení útoku	43

4.3	Putativní nutná obrana	44
4.4	Posouzení DE LEGE FERENDA	45
5	VYMEZENÍ POJMU PŘEKROČENÍ KRAJNÍ NOUZE	47
5.1	CELKOVÁ CHARAKTERISTIKA VŠECH PODMÍNEK KRAJNÍ NOUZE	47
5.1.1	Podmínky vytvářející stav krajní nouze	48
5.1.1.1	Reálná existence nebezpečí	48
5.1.1.2	Přímo hrozící nebezpečí	49
5.1.1.3	Nebezpečí hrozící zájmů chráněnému trestním zákonem	50
5.1.2	Podmínky dovoleného jednání v krajní nouzi	50
5.1.2.1	Nemožnost odvrátit nebezpečí jinými způsoby – subsidiarita	50
5.1.2.2	Proporcionalita způsobeného následku	50
5.1.2.3	Neexistence povinnosti nebezpečí snášet	51
5.2	Překročení mezí krajní nouze	51
5.2.1	Exces extenzivní – nebezpečí nehrozící bezprostředně a přímo	52
5.2.2	Porušení podmínky subsidiarity	52
5.2.3	Nedodržení zásady proporcionality	53
5.2.4	Existence povinnosti nebezpečí snášet	54
5.3	Putativní krajní nouze	55
5.4	Posouzení vývoje DE LEGE FERENDA	56
6	PRÁVNÍ DŮSLEDKY PŘEKROČENÍ PODMÍNEK NUTNÉ OBRANY A KRAJNÍ NOUZE	58
6.1	Právní důsledky překročení podmínek nutné obrany a krajní nouze a otázka trestní odpovědnosti	58
6.1.1	Obecně polehčující okolnost uvedená v §33 písm. f) TrZ	59
6.1.2	Polehčující okolnost podle §33 písm. a) TrZ	60
6.1.3	Mimořádné snížení trestu odnětí svobody podle § 40 TrZ	60
6.1.4	Upuštění od potrestání podle §24 TrZ a nabídka záruky společenské organizace	61
6.2	Právní kvalifikace excesu - subjektivní stránka překročení mezí nutné obrany a krajní nouze a její vliv na trestní odpovědnost	62

Pojem a právní důsledky překročení mezí nutné obrany a krajní nouze
Alena Malachová

6.2.1	Zavinění ke způsobenému následku	64
6.2.2	Zavinění k samotnému excesu	64
6.2.3	Kombinace zavinění k excesu a následku	65
7	ZÁVĚR	67
8	SUMMARY OF MY MASTER'S DEGREE THESIS IN ENGLISH	71

1 ÚVOD

1.1 Cíl diplomové práce

Ať již budeme pátrat v knihkupectví či poličkách knihoven, je zarážející, že nenajdeme příliš publikací, které by se zabývaly problematikou tak důležitých trestněprávních institutů, jakými je nutná obrana a krajní nouze, natož pak pojmem a právními důsledky překročení jejich mezí. Přitom jde o instituty, jejichž aplikace může kdykoli vyvstat v životě každého z nás a za svou neinformovanost v tomto ohledu může každý zaplatit velikou daň.

Důvodů, proč se právě touto problematikou zabývat, je jistě mnoho. Tím nejstěžejnějším bude asi ten, že institut nutné obrany nebo krajní nouze a otázky překročení jejich mezí se mohou stát vysoce aktuální pro každého jedince, neboť situaci, kdy je budeme řešit, nikdy nelze předem odhadnout.

Čas od času nám také média senzačním způsobem nabídnou pohled na právě probíhající kauzu týkající se jednání v nutné obraně. Zdá se někdy, že spravedlnost zakotví na straně pachatele, a mnozí lidé nemohou pochopit, jak je možné, že ten kdo byl napaden a brání se, je nakonec postaven před soud. Nebyla bych patně dostatečně zainteresovaným studentem práv, kdyby mě blíže nezajímalo, na které straně tedy právo podepřené spravedlností stojí. Mé nashromážděné poznatky a skromné názory týkající se této problematiky mě vedly k výběru tohoto institutu za téma své diplomové práce.

Cílem této práce je pohlédnout na problematiku těchto dvou okolností vylučujících protiprávnost, a zvláště pak na podmínky a meze jejich překročení, tedy zejména na situace, kdy už protiprávnost vyloučena není, a vytvořit si tak co možná nejkomplexnější závěr. Tento by nás měl nasměrovat k úvaze, zda právní úpravu těchto institutů v České republice lze považovat za dostatečnou nebo zda v ní lze najít rozporuplnost či vůbec mezery, jejichž existence může mít nedozírné následky pro každého z nás.

Práce je rozdělena do šesti kapitol. Po úvodním zařazení obou institutů pod okolnosti vylučující protiprávnost následuje krátký historický přehled, dále charakteristika všech základních podmínek nutné obrany a krajní nouze, po které je rozebírána problematika překročení mezí dovoleného jednání v nutné obraně a krajní nouzi. Nakonec jsou zvažovány právní důsledky tohoto překročení a jeho subjektivní stránka.

1.2 Krajní nouze a nutná obrana jako okolnosti vylučující protiprávnost

Ochrana nejdůležitějších právních statků před jejich společensky nejnebezpečnějším ohrožením je zabezpečena normami trestního práva. K této ochraně využívá trestní právo prostředky charakteru represivního a preventivního.

Boj s trestnou činností se realizuje nejen používáním donucovacích či represivních opatření ze strany státu, ale v některých vymezených případech stát umožňuje či výslovně požaduje aktivní zásahy i ze strany jednotlivých občanů, a to zejména tam, kde sám fakticky v daném okamžiku zasáhnout nemůže a hrozí nebezpečí nevratného následku. „Efektivita činnosti státních orgánů je ovlivněna i podílem aktivního zapojení nejširších mas do plnění úkolů státu.“¹

Jestliže tedy státní orgány nemohou odvrátit trestný čin, protože toho v daném okamžiku nejsou schopny, pak každý občan může a je také morálně zavázán odvrátit daný útok sám.² Takové zásahy jednotlivých občanů jsou společensky prospěšné, neboť jsou shodné se zájmy státu a společnosti.

Pro tento případ bývají v právních řádech států zakotveny podmínky a okolnosti, při jejichž splnění není jednání, které by jinak bylo považováno za trestný čin, protiprávní ani společensky nebezpečné. Trestné činy mohou být totiž jen takové činy, které jsou nedovolené, tedy protiprávní. „Trestní právo nepovažuje za protiprávní taková jednání, která by sice vnější stránkou připomínala některé trestné činy, avšak jimiž se odvrací hrozící nebezpečí nebo trvající útok na zájmy chráněné trestním zákonem.“³

Tyto okolnosti, které ospravedlňují čin, jež by byl za jiných okolností trestným činem, nazýváme okolnosti vylučující protiprávnost. Při jejich splnění není pachatel činu jinak trestného vůbec povolán k trestní odpovědnosti a nemůže být postižen trestem ani jinou sankcí. Nejsou naplněny ani formální ani materiální stránky trestného činu.

Trestní zákon výslovně z těchto okolností vylučujících protiprávnost upravuje:

- *nutnou obranu* §13 TrZ,
- *krajní nouzi* §14 Trz a
- *oprávněné použití zbraně* §15 Trz.

Každá z těchto okolností představuje okruh podmínek, které musí být splněny, přičemž se tyto podmínky od sebe liší co do charakteru, i co do kvantity. „Důvody vyloučené protiprávnosti možno aplikovat analogicky, poněvadž nerozšiřují, ale zužují sféru trestní

¹ Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací. 1. Vydání. AUC Iuridica č.1/1986, s. 3

² Kuchta, J: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999, s. 7

³ Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací. 1. Vydání. AUC Iuridica č.1/1986, s. 3 – zaktualizováno autorem

odpovědnosti.“⁴

Mezi společné rysy okolností vylučujících protiprávnost patří zejména tyto:

- uplatňují se jen tam, kde je jinak naplněna skutková podstata některého trestného činu
- každá z okolností vylučujících protiprávnost přichází v úvahu u kteréhokoli trestného činu, trestní zákon z jejich dosahu nevylučuje žádné skutkové podstaty
- tyto okolnosti vylučují společenskou nebezpečnost činu,
- mají většinou společensky prospěšný charakter
- mají stejný právní důsledek - vylučují společenskou nebezpečnost
  - vylučují protiprávnost
  - vylučují trestnost činu
- nebezpečnost, protiprávnost i trestnost je vyloučena již od počátku (ex tunc), tzn. vůbec se nejedná o trestný čin
- je-li dána kterákoli z těchto okolností, je proti ní užití jiné z ostatních okolností vylučujících protiprávnost vyloučeno

2 HISTORICKÝ VÝVOJ NUTNÉ OBRANY A KRAJNÍ NOUZE

„Nutná obrana je více než jiné instituty indikátorem základních politických názorů jednotlivých historických epoch, neboť jde o právo bezprostředního násilí a jeho realizace jednotlivcem či státem. Její pojetí a výklad kolísají podle charakteru státu, který ji má připouštět.“⁵

Jelikož se domnívám, že po malém historickém exkurzu, lze na danou problematiku nahlížet komplexněji, začnu svou práci právě jím.

Beztrestnost jednání v nutné obraně byla deklarována již mnoho staletí před naším letopočtem, zejména v době pozdního středověku. Zpočátku byla uznávána jen u útoků na život, ale okruh zájmů, které lze beztrestně hájit byl postupně rozšiřován.

Pokud se vrátíme až k samým kořenům evropského právního vývoje, najdeme úpravu nutné obrany již ve starém Římě⁶.

Dnešní institut nutné obrany se zde objevoval v podobě svépomoci. K té docházelo tehdy, když oprávněná osoba skutečně nebo domněle vzala spravedlnost do svých rukou. Východiskem svépomoci, jež předcházela soudní ochraně, byla v římském právu, stejně jako ve všech ostatních právních řádech, soukromá msta (talio), vykonávána celým rodem, případně rodinou poškozeného. U starých Římanů v případě útoku na tělesnou integritu neplatilo pravidlo úměrnosti a útočník mohl být beztrestně nejen zraněn, ale dokonce i zabit. Speciální

⁴ Solnař V., Fenyk J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac 2003, s. 133

⁵ Kuchta, J.: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999, s. 13

⁶ Skřejpek M.: Svépomoc nebo svémoc?, Právo a podnikání 1995, roč. 4, č.1

úpravu tohoto druhu obsahuje nejstarší římská památka z poloviny 5. století př. n. l. – Zákoník dvanácti desek, podle kterého mohl být zloděj přistižený při činu v noci na místě zabit a stejně tak ten, kdo kradl ve dne, pokud se zatýkání bránil se zbraní v ruce.

Oproti tomu úprava krajní nouze vznikla poměrně pozdě a byla méně úplná. V našem trestním právu je úprava krajní nouze na rozdíl od úpravy nutné obrany poměrně stálá.

2.1 Právní úprava nutné obrany a krajní nouze v českých zemích od roku 1852 do roku 1961

Při svém vzniku 28. 10. 1918 převzala Československá republika tzv. recepčním zákonem celý dosavadní právní řád, platný na svém území. Na území Čech v té době platil Trestní zákoník z roku 1852 - Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích č. 117/1852 ř. z., který byl vydán pro tehdejší rakouskou říši a platil na území bývalého Československa až do 31. 7. 1950.

Tento zákon upravoval nutnou obranu pod nadpisem „Důvody vylučující zlý úmysl“.⁷ Byla upravena v § 2 písm. g) mezi důvody vylučujícími zlý úmysl pod názvem „spravedlivá nutná obrana“. Ke spáchání zločinu bylo totiž vyžadováno zlého úmyslu. Konání či opomenutí se nepřičítá za zločin, když se skutek stal u výkonu spravedlivé nutné obrany. „Typické pro tuto koncepci bylo, že mezi zájmy, které dovozovala chránit, byl pouze život, svoboda nebo majetek, přičemž na odvrácení protiprávního útoku bylo možno použít obrany potřebné k odvrácení útoku.“⁸

Za spravedlivou lze nutnou obranu považovat tehdy, když lze z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku, nebo z jiných okolností důvodně soudit, že pachatel užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe nebo od jiných protiprávní útok na život, na svobodu nebo jmění, nebo že toliko z poděšení, ze strachu nebo z leknutí vykročil z mezí takové obrany. Požadavek přiměřenosti byl vyjádřen slovem potřebnost. Vykročení mohlo být podle povahy okolností trestáno podle ustanovení tohoto zákona za čin trestný z nedbalosti. Nutnou obranu lze tedy použít jen na ochranu života, svobody a jmění. Nutná obrana je chápána jako objektivní důvod vylučující vinu. Právní důvod nutné obrany záleží v tom, právo nemusí ustupovat bezpráví.

„Mezi obranou a útokem byla vyžadována proporcionalita a je možné chránit statek menší hodnoty poškozením statku větší hodnoty. Při vykročení z mezí nutné obrany se rozlišuje exces jarý (stenický), vzniklý např. ze zlosti, pomstychtivosti, apod., a exces chabý (astenický) z poděšení, strachu nebo z leknutí. Při astenickém excesu je napadený beztrestný“.⁹

⁷ Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací. 1. Vydání. AUC Iuridica 1986, č. 1, s. 21

⁸ Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací. 1. Vydání. AUC Iuridica 1986, č. 1, s. 21

⁹ Lata, J.: Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích, Trestní právo 2/99, s. 20-23

Ve 30. letech vychází naše věda z propracovanější německé nauky. Např. Miříčka považuje nutnou obranu za případ vyloučení bezprávnosti. Čin může splňovat všechny pojmové znaky trestného činu, a přitom není bezprávný, poněvadž byl vykonán za zvláštních okolností bezprávnost vylučujících a nelze tedy použít trestní hrozby, a to zejména tam, kde porušení nebo ohrožení právního statku má za účel ochranu jiného právního statku. Kallab považuje nutnou obranu již přímo za samostatným trestním právem normovaný případ vyloučené protiprávnosti, který způsobuje, že čin vykazující všechny subjektivní i objektivní znaky zločinu není v konkrétním případě vůbec trestný. Spravedlivá nutná obrana činí čin nejen beztrestným, ale odnímá mu i protiprávnost. V roce 1948 dochází k obratu, kdy nejen nutná obrana, ale i celé trestní právo se stává poplatné sovětským vzorům.

Institut krajní nouze byl formulován v §2 písm. g) jako skutek, který se stal z „neodolatelného donucení“. Vymezení tohoto velmi širokého pojmu bylo ponecháno na soudní praxi a teorii. Podstatný rozdíl proti našemu pojetí byl v chápání proporcionality. Nauka i praxe při výkladu neodolatelného donucení připouštěla, aby způsobená škoda byla stejná jako ta, která hrozila, neboť trestní zákon prý nemůže vynucovat na průměrných lidech hrdinské jednání a sebeobětování.¹⁰

K otázce proporcionality Kallab a Solnař uvádějí, že statek obětovaný musí být hodnoty nižší, či alespoň ne vyšší než ten, který má být zachráněn. Nelze ovšem zachránit vlastní život na úkor cizího, ledaže by neučiněním tohoto byly zmařeny oba.¹¹

Nejasnost panovala v názoru, zda jednání v krajní nouzi bylo beztrestné, anebo vylučovalo-li i bezprávnost. První názor argumentoval tím, že právní řád pouze trpí obětováním jednoho statku ve prospěch druhého a nejde o vztah mezi právem a bezprávím. Druhý názor konstruoval „právo nouze“ tak, že jednání v nouzi je právní stejně jako jednání v obraně.

V trestním zákoníku č. 86/1950 Sb. byly oba instituty značně ideologizovány:

Nutná obrana je zde upravena v § 8 jako:

„Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací útok na lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu nebo na jednotlivce, není trestným činem, jestliže

- a) útok přímo hrozil nebo trval*
- b) obrana byla útoku nepřiměřená.“*

Byly činěny pokusy stanovit pro některé méně závažné případy útoků podmínku subsidiarity jednání v nutné obraně. Došlo k rozšíření uplatnění nutné obrany na širší okruh společenských vztahů než dříve, zejména ve vztahu k obraně lidově demokratické republiky a

¹⁰ Polášek M., Kolár J.: Některé problémy vyloučení krajní nouze, Právník 7/1975, s. 789

¹¹ Lata, J.: Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích, Trestní právo 2/99

její socialistické výstavby. Nutná obrana jednotlivce není již ničím omezena, lze tedy hájit zájmy jednotlivce jiné než pouhý život, svobodu a majetek, např. čest.¹²

Poprvé se zde objevuje pojem *přiměřenost*.

§9 upravoval krajní nouzi takto:

(1) *„Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící lidově demokratické republice, její socialistické výstavbě, zájmům pracujícího lidu, nebo jednotlivci není trestným činem, jestliže:*

způsobená škoda je menší než ta, která hrozila, a nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak

(2) *Nejde o krajní nouzi podle odst. 1, jestliže ten. Komu nebezpečí hrozilo, byl povinen je snášet.“*

Příznačné pro tehdejší dobu bylo stavění kolektivních zájmů společnosti nad zájmy jednotlivce a užíváním nesnadno definovatelných, širokých pojmů byla dávana možnost rozšiřovat trestní odpovědnost a trestních předpisů zneužívat.

2.2 Právní úprava nutné obrany a krajní nouze v českých zemích po roce 1961

Současný trestní zákon č.140/1961 Sb., který byl schválen v roce 1961, se snažil zapojit co největší počet občanů do boje s trestnou činností. Podstatně byly uvolněny podmínky nutné obrany ve prospěch obránce. Došlo k prvnímu modifikování přiměřenosti nutné obrany na *zřejmě nepřiměřenou*. Úprava krajní nouze byla v podstatě převzata a kromě terminologických změn došlo k uvolnění podmínky proporcionality tím, že namísto o menší způsobené škodě se mluví o vyloučené krajní nouzi v případech, kdy způsobený následek je „zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.“

(Zákon o přečinech č.150/1969 Sb. ani přestupkový zákon č. 60/1961 Sb. neměly zvláštní ustanovení o nutné obraně a krajní nouzi, byly proto uplatňovány dle trestního zákona.)

Podle §13 TrZ:

„Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.“

---

¹² Lata, J.: Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích, Trestní právo 2/99, s. 20-23

§14 TrZ upravuje krajní nouzi takto:

„Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.“

V roce 1993 dochází v obecné části trestního zákona k věcně významné změně (novela č. **290/1993**, účinná od 1. 1. 1994) při vymezení pojmu nutné obrany. Novelizace §13 TrZ byla ovlivněna zejména narůstající kriminalitou a přesvědčením, že dosavadní zákonná úprava neposkytuje dostatečnou možnost ochrany před kriminogenními jevy. Z důvodů dalšího zmírňování podmínek nutné obrany a ve snaze o rozšíření jejich mezí bylo zaměněno sousloví „zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku za výraz „*zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.*“

Novela tedy ponechala beze změn tu složku nutné obrany, která vymezovala podmínky útoku, ale výrazně pozměnila aktivní složku jednání ohroženého tím, že rozšířila hranice, v nichž toto jednání nepředstavuje tzv. exces z nutné obrany.

„Cílem změny obsažené ve vládním návrhu je rozšířit její meze tak, aby podmínky nutné obrany nebyly splněny jen tehdy, jestliže obrana je zřejmě nepřiměřená povaze útoku. Vychází se ze skutečnosti, že osoba jednájící v obraně většinou nemá možnost náležitě zhodnotit povahu a především nebezpečnost hrozícího nebo trvajících útoku a podle toho zvolit přesně adekvátní prostředky obrany.“¹³

Jak už to tak obvykle při změně právní úpravy bývá, názory na vhodnost a potřebnost této novely se různí. Šámal¹⁴ se domnívá, že kritérium zřejmě nepřiměřenosti obrany vzhledem k povaze a nebezpečnosti útoku není vhodné, neboť vede soudy k nesprávnému výkladu mezí nutné obrany, což má za následek, že jsou tak meze nutné obrany vykládány příliš úzce. Stejně tak i Dolenský¹⁵ kritizuje, že při posuzování nutné obrany se nejčastěji přihlíží pouze k výsledkům zápasu, tj. kdo utrpěl nejtěžší zranění a v praxi se posuzuje přiměřenost obrany podle použitých prostředků.

„Pokus dalšího legislativního rozšíření hranic nutné obrany byl zaznamenán v roce 1995, kdy podle návrhu skupiny poslanců vedené T. Svobodou mělo být ustanovení o nutné obraně rozšířeno o následující větu: O nutnou obranu jde však vždy, je-li vážně ohroženo zdraví anebo život.“¹⁶

¹³ Král, V.: Novelizace českého trestního práva, Právní rozhledy č.6/1993, s. 189

¹⁴ Šámal, P.: K vládnímu návrhu novelizace ustanovení § 13 TrZ. Zák. o nutné obraně. Právní praxe, roč. XLII, č. 2/1994, s. 81

¹⁵ Dolenský, A.: Přiměřenost nutné obrany. Sborník prací z trestního práva. UK Praha 1986, s. 21

¹⁶ Kuchta, J: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999, s. 143

Dne 31. 10. 2008 projednali poslanci a propustili do třetího čtení nový trestní zákoník. Pokud bude schválen, začne platit od ledna 2010.

3 POJEM A RYSY NUTNÉ OBRANY A KRAJNÍ NOUZE, JEJICH SMYSL A FUNKCE VE SPOLEČNOSTI

3.1 Nutná obrana – pojem, rysy, smysl a funkce ve společnosti

Nutná obrana jako institut trestního práva hmotného je upravena v § 13 TrZ takto:

„Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“

Lze říci, že nutná obrana je nejdiskutovanější a nejkontroverznější z institutů, které řadíme k okolnostem vylučujícím protiprávnost. Její význam a důležitost jsou umocněny tím, že se může stát kdykoli vysoce aktuální a nezastupitelnou pro každého občana.

„Nutná obrana spočívá v odvrácení nebezpečí, které vzniká útokem směřujícím proti zájmu chráněnému zákonem, a to činem, který by jinak byl trestným činem“¹⁷ namířeným proti útočníkovi.

Nutná obrana je pokládána za speciální privilegovaný případ ke krajní nouzi, neboť útok je vlastně kvalifikovaná forma nebezpečí. Jednání v nutné obraně postihuje útočníka, tedy toho, kdo úmyslně nebezpečí vyvolal. Proto je v pochybnostech třeba rozhodnout, zda jsou tu podmínky nutné obrany a pak teprve posuzovat podmínky krajní nouze.¹⁸

Důvodem privilegování nutné obrany je nejen zájem na okamžité reakci veřejnosti proti útoku, ale také zájem na tom, aby nedocházelo k nenahraditelným újmám na životě, zdraví i majetku.¹⁹

Obecně lze říci, že nutná obrana je „uplatněním práva proti bezpráví“.²⁰ Tento institut umožňuje každému jednotlivci chránit si život, svobodu, zdraví anebo majetek vlastními silami. Užití nutné obrany plyne z přirozené potřeby každého bránit svá práva a chránit nejen svou tělesnou integritu, ale také další zájmy a to nejen vlastní. Umožňuje realizaci těchto přirozených práv a to zejména v případech, kdy stát a jeho orgány nemohou v daném okamžiku efektivně zasáhnout a odvrátit hrozící nebezpečí a jeho následky. Je tak umožněn boj s trestnou činností a ochrana práv a chráněných zájmů osob i v případech, že orgány k tomu

¹⁷ Hendrych D. a kol.: Právní slovník, 2. Vydání, C.H.BECK 2003, s. 470

¹⁸ Solnař V., Fenyk J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac 2003, s. 145

¹⁹ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006, s. 248

²⁰ Solnař, V.: Základy trestní odpovědnosti, Academia Praha 1972, s. 100

určené ji nemohou zajistit. „Nutná obrana patří k těm bezprostředním projevům boje s trestnou činností, jejichž úspěšná realizace není možná pouze prostřednictvím speciálních orgánů bez aktivní účasti občanů. Přímý vstup občanů do boje s pachateli trestných činů prostřednictvím odvrácení jejich útoků významně napomáhá upevnění právního řádu a k vytváření takového žádoucího stavu ve společnosti, aby pachatelé trestných činů se setkávali s bezprostřední reakcí a odporem.“²¹

„Smyslem nutné obrany je odrazit útok a uchránit napadený zájem“.²² Osoba odvracející útok (obránce) chrání tytéž zájmy, které chrání trestní zákon, nejedná tedy proti účelu zákona, ale ve shodě s ním. Je třeba vycházet ze zásady, že riziko vyvolané útokem by měl nést útočník, a nikoli obránce.²³ A proto právní řád jasně preferuje zájmy obránce tím, že jeho obranné jednání ospravedlňuje a zbavuje jej tak rizika a odpovědnosti za obranou způsobený následek.

Situace nutné obrany je vlastně případem kolize zájmů. Jde o střet zájmů, při kterém se na jedné straně střetává zájem, který byl napaden útokem a na druhé straně zájem útočníka, který by byl jinak za normálních okolností chráněn, ale je při nutné obraně obětován, aby mohl být útok odvrácen.

Dlužno podotknout, že „nutná obrana je právem, nikoli povinností každého jednotlivce.“ Je tedy na úvaze každého, zda svoje právo využije či nikoliv a nelze proto nařizovat občanům v případě splnění podmínek vytvářejících stav nutné obrany, aby hájili své, případně společenské zájmy. Přirozeně od této situace musíme odlišit případy, kdy určité osoby mají právní povinnost vystoupit na obranu ohrožených zájmů společnosti chráněných právem a tato povinnost jim je uložena zvláštními zákony. V těchto případech jsou podmínky a meze jejich jednání stanoveny velmi přesně, protože tyto osoby jsou povinny čelit útokům jim či jiným občanům hrozcím a pomáhat a chránit zájmy společnosti. Jde především o policisty, hasiče apod.

Sami občané tak mohou bojovat s kriminalitou a to velmi účinně. Včasná obrana proti jednání pachatele je totiž zpravidla účinnější než následný trest uložený za spáchání trestného činu. Pachatel, který je vystaven takovému odporu člověka nebo společnosti může být účinně odrazen od páchaní trestné činnosti. Jeho přímá konfrontace s odvrácením útoku může též posloužit efektivněji než trest co se jeho výchovného účelu týče a postihnout tak i latentní trestnou činnost.

Nutná obrana se vyznačuje preventivní a výchovnou funkcí, a to jak vůči pachateli a obránci, tak i vůči ostatním občanům. Z hlediska individuální prevence má nutná obrana působit na vůli útočníka a odradit jej od dalšího útoku, má ovlivňovat jeho jednání tak, aby pocítil na vlastní kůži újmu způsobenou obráncem, a měla by ho motivovat k tomu, aby se obdobných útoků vzdal i do budoucna. Z hlediska generální prevence pak působí nutná obrana odstrašujícím způsobem na potencionální útočníky, kteří jsou prostřednictvím médií informováni o tom, že

²¹ Kuchta, J: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999, s. 8

²² Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání, s. 275

²³ Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání, s. 276

nemohou podnikat protiprávní útoky bez rizika postihu za svá jednání. U ostatních občanů má nutná obrana probudit vůli zakročit proti útočníkovi v mezích dovolené obrany.²⁴

Je ovšem nutné si též uvědomit, že boj veřejnosti s kriminalitou nemůže dosáhnout živelných rozměrů a musí být v určitých směrech korigován. Proto zákon přesně stanovuje podmínky výkonu práva nutné obrany. Stanovením podmínek pro jednání v nutné obraně stát garantuje právo na nutnou obranu, tedy vylučuje jakékoli sankcionování za takové jednání.

Podmínky uplatnění nutné obrany jsou²⁵:

- **Útok na zájem chráněný trestním zákonem**
- **Přímo hrozící nebo trvajícím útok**
- **Zcela zjevně nepřiměřená obrana způsobu útoku**

Je dobré si uvědomit, že čím precizněji jsou stanoveny tyto podmínky, tím větší právní jistotu poskytuje institut nutné obrany občanům a tím více roste jeho význam pro společnost. Vymezení podmínek nutné obrany a důsledky jejich překročení bude předmětem následujících kapitol.

3.2 Krajní nouze – pojem, rysy, smysl a funkce ve společnosti

Trestní zákon definuje krajní nouzi v §14 takto:

„Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.“

Krajní nouze bývá považována za nejobecnější institut v rámci okolností vylučujících protiprávnost. Jednání v krajní nouzi vylučuje nejen trestnost, ale i protiprávnost.

Samotné množství literatury zabývající se problematikou krajní nouze nám napoví, že tento institut, na rozdíl od mediálně zprofanované nutné obrany, stojí poněkud stranou pozornosti laické ale i odborné veřejnosti. Důvodem je pravděpodobně fakt, že situací, kdy by ustanovení §14 TrZ upravující krajní nouzi přicházelo v úvahu, není až tak mnoho.

„Stavem krajní nouze se označuje takový stav, kdy možno chránit zájem, který chrání též právní

---

²⁴ Hruška, J.: Institut nutné obrany ve světle navrhované rekodifikace trestního zákoníku, Trestní právo 12/2007

²⁵ Císařová op. cit. 1, s. 24

řád, jen tím, že se obětuje jiný takový zájem.“²⁶

Jde tu tedy o střet zájmů společnosti na ochraně různých společenských vztahů. Účelem krajní nouze je poskytnout občanům možnost k ochraně zájmů vlastních, zájmů jiných osob, zájmů státu i společnosti v případě hrozící poruchy zájmu chráněnému trestním zákonem, která nemůže být odvrácena jinak, než poruchou jiného takového zájmu za podmínek uvedených v §14. Na místě takové události, která se odehrává v konkrétním čase a za určitých podmínek, není totiž možné někdy zajistit odvrácení poruchy jiným způsobem. Podmínky nutné k tomu, aby mohl být institut realizován, budou vymezeny dále.

3.3 Nutná obrana a krajní nouze – společné znaky a rozdíly

Přestože je podstata těchto institutů shodná, což ostatně dokumentuje jejich postavení v trestním zákoně, je třeba tyto instituty zásadně odlišovat. Oba instituty patří sice mezi okolnosti vylučující protiprávnost jednání, přesto existují některé odlišné znaky, které odůvodňují rozdělení do dvou příbuzných, přece však v něčem odlišných institutů s rozdílnými podmínkami a aplikovatelností na rozličné situace.

SPOLEČNÉ ZNAKY

1. Oba instituty vylučují společenskou nebezpečnost, protiprávnost i trestnost, jsou společensky prospěšné
2. Jednání uskutečněná v rámci nutné obrany a krajní nouze vesměs působí újmu zájmům, které právní řád jinak chrání
3. Shodné jsou také motivy jednání – snaha chránit chráněné a oprávněné zájmy
4. Mají stejný okruh zájmů – ten je vymezen v § 1 TrZ. Dochází při nich ke konfliktu dvou protichůdných zájmů, které je třeba řešit preferencí jednoho z těchto zájmů na úkor druhého
5. Smyslem obou institutů je ochrana individuálních i společenských zájmů, u nutné obrany k tomu ještě vystupuje do popředí princip prosazení se práva proti bezpráví.
6. Aktem nutné obrany a krajní nouze se odvrací nebezpečí, jehož pramenem může být v obou případech protiprávní útok fyzické osoby
7. Není přípustná nutná obrana proti jednání v krajní nouzi a naopak
8. Oba instituty jsou právem, nikoli povinností občana, s výjimkami např. § 167 nepřekažení trestného činu), § 168 (neoznámení trestného činu), § 207 a 208 (neposkytnutí pomoci) TrZ²⁷
9. Nejsou omezeny subjekty nutné obrany a krajní nouze
10. Překročení mezí nutné obrany a krajní nouze má obdobné právní důsledky

²⁶Solnař V., Fenyk J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac 2003, s. 138

²⁷ Bod 1-8 Kuchta op. cit. 2,s. 178

11. Jednající zásadně nenahrazuje škodu způsobenou útočnickovi nebo třetím osobám, není zde tedy odpovědnost za způsobenou škodu (viz. § 418 ObčZ)

ROZDÍLY

1. Nejpodstatnějším rozdílem, jehož zjištění dává spolehlivé vodítko, zda dále zkoumat podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, je *zaměření jednajícího*. Při nutné obraně je obranné jednání vždy od počátku zaměřeno proti útočnickovi, a tomuto útočnickovi je také vždy působena škoda. Při krajní nouzi směřuje jednání proti někomu jinému, třetí osobě, která se na vzniku nebezpečí nebo útoku ani nepodílí, nenese na něm žádnou vinu, mnohdy nebývá na místě činu ani přítomna. Proto zákon klade na jednání v krajní nouzi mnohem přísnější podmínky, než je tomu u nutné obrany. Tento rozlišovací znak je nejspolehlivější a lze podle něj pro konkrétní případ okamžitě zjistit, zda má být posuzováno splnění podmínek nutné obrany či krajní nouze.
2. Nutná obrana se připouští proti protiprávnímu útoku fyzické osoby na zájmy chráněné trestním zákonem, pramenem nebezpečí v krajní nouzi mohou být i jiné skutečnosti a události (přírodní síly a katastrofy, fyziologické procesy v lidském těle, selhání technických zařízení).
3. Pro krajní nouzi platí podmínka subsidiarity a na rozdíl od institutu nutné obrany, kde napadený má možnost výběru prostředků, jak se postavit k útoku, u krajní nouze osoba takovou dispozici nemá.
4. Rozdíl tkví i v odlišné konstrukci požadavku proporcionality. V nutné obraně se porovnávají způsob obrany a útoku, přičemž obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená ke způsobu útoku. U krajní nouze se uplatňuje proporcionalita v pravém slova smyslu, kdy se porovnávají následky, resp. výše způsobené škody, tzn., že způsobený následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo závažnější než ten, který hrozil.²⁸
5. Jestliže napadený koná v rámci nutné obrany, škoda, kterou způsobí útočnickovi, může být větší jako ta, která hrozí jemu. Naproti tomu požadavek proporcionality při krajní nouzi vychází ze zásady, že není možno připustit záchranu jednoho zájmu za cenu obětování zájmu rovnocenného.

Instituty nutné obrany a krajní nouze jsou vzájemně spjaty a do určité míry se prolínají. V jistém smyslu je nutná obrana speciálním privilegovaným případem ke krajní nouzi. „V pochybnostech je proto třeba předem rozhodnout, zda jsou tu podmínky nutné obrany, a pak teprve posuzovat podmínky krajní nouze.“²⁹ Při konstrukci podmínek subsidiarity a

---

²⁸1-4 Kuchta op. cit. 2, s. 179

²⁹Solnař, V.: Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti, 1. Vydání, Academia Praha 1972, s. 100

proporcionality je krajní nouze zvláštním případem nutné obrany, neboť obsahuje více omezujících podmínek. Nutná obrana a krajní nouze jsou tedy vzájemně nezaměnitelné.

4 VYMEZENÍ POJMU PŘEKROČENÍ NUTNÉ OBRANY

4.1 Celková charakteristika všech podmínek nutné obrany

Ráda bych pro účely této práce vycházela z dělení podmínek obou institutů, které používají někteří naši trestněprávní vědci a které se mi zdá být nejen logické, ale také pro správné vykreslení problematiky značně nápomocné.

Podle tohoto vzoru je možné odlišit podmínky, které vytvářejí „stav“ nutné obrany nebo krajní nouze a podmínky vlastního dovoleného jednání v nutné obraně či krajní nouzi. Podmínky v první skupině jsou nutným předpokladem pro to, aby se situace pro jednání v nutné obraně nebo krajní nouzi mohla vůbec konstitovat. Teprve při jejich splnění vzniká právo v nutné obraně a krajní nouzi jednat a otvírá se tím prostor pro uplatnění těchto institutů. Jsou-li tyto podmínky konstituující tento stav dány, existují tyto podmínky bez ohledu na to, jakým způsobem si jednáající osoba v nutné obraně či krajní nouzi vůbec počíná. Naopak podmínky druhé skupiny nemohou být z logiky věci vůbec uplatněny, pokud stav nutné obrany nebo krajní nouze ani nevznikne. Jinak řečeno, pokud stav nutné obrany či krajní nouze vůbec nevznikne, těžko můžeme posuzovat meze možného jednání v této situaci.

Pokud tedy právní řád zakotvuje institut nutné obrany jako okolnost vylučující protiprávnost, je nutné, aby rovněž stanovil podmínky, které musí být splněny, aby bylo možno toto právo realizovat, tzn. jednat v nutné obraně a zároveň určit limity, v jejichž rozsahu je nutné se pohybovat. Do první skupiny patří útok, dále jeho společenská nebezpečnost, přítomnost a reálnost útoku a lze je označit jako podmínky *vytvářející tzv. stav nutné obrany*. Tyto podmínky charakterizují vznik situace nutné obrany. Do druhé skupiny patří přiměřenost (proporcionalita) ve vztahu obrany a útoku a nazýváme je *podmínky dovoleného jednání v nutné obraně*.³⁰

Z logiky věci plyne, že pokud nebudou splněny podmínky první skupiny, tj. podmínky pro vznik nutné situace nutné obrany, taková situace vůbec nevyvstane a na nutnou obranu tedy nemůže vzniknout právo. Naopak, pokud nebudou splněny podmínky skupiny druhé – tj. podmínky jednání v nutné obraně, není tím situace nutné obrany vyloučena, neboť reálně existuje, avšak osoba obránce, která měla právo nutné obrany využít, nedodržela podmínky charakterizující dovolenost jednání.

---

³⁰ Kuchta J., K problematice přiměřenosti jednání v nutné obraně, Právní obzor 1998, roč. 81, č.3s.453

Případy porušení podmínek nutné obrany nejsou v zákoně blíže specifikovány, proto je nutné postupovat při jejich vymezení či při posuzování jejich překročení zejména dle zásad vytyčených právní teorií a judikaturou.

4.1.1 Podmínky vzniku situace nutné obrany

4.1.1.1 Útok

Útok a jeho charakteristické rysy tvoří jeden ze stěžejních pojmů nutných k vymezení základních podmínek jednání v nutné obraně. Z §13 TZ vyplývá, že nutná obrana směřuje proti útoku, který ohrožuje společenské vztahy chráněné trestním zákonem a který přímo hrozí nebo trvá. Podle A. Dolenského³¹ smysl nutné obrany souvisí s pojmem útoku, protože jen vůči útočníkovi je nutná obrana přípustná. Lze říci, že útok je vlastně určitý druh nebezpečí.³²

Definice pojmu útok se v teorii různí. Obvykle se však shodují na tom, že „útokem je ohrožení zájmu chráněného zákonem“³³, které je vyvoláno „jednáním člověka, protiprávním, přítomným, skutečným“³⁴ a je určitou měrou nebezpečné pro společnost. Dle Solnaře je útok „ohrožení zájmu chráněného zákonem, jenž je vyvoláno protiprávním konáním (nikoli nutně trestným), i opominutím“.³⁵

Útok je tedy protiprávní jednání člověka spočívající buď v konání či v opomenutí, které je úmyslné, protiprávní a nebezpečné určitou měrou pro společnost.

Abychom mohli útok uvažovat v relevantním smyslu z pohledu podmínek nutné obrany, tedy aby mohlo právo na nutnou obranu vůbec vzniknout, musí tento naplnit určité znaky, tzn., musí jít o určitý kvalifikovaný útok.³⁶ Lze mít za to, že k těmto nezbytným znakům patří:

- reálná existence útoku
- protiprávnost a nebezpečnost pro společnost
- bezprostřední hrozba nebo trvání
- směřování proti zájmu chráněnému trestním zákonem

V teorii i praxi se můžeme setkat rovněž s vymezením některých dalších jeho znaků, zejména

³¹ Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany. Bulletin advokacie č.1/1994

³² Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006, s. 249

³³ Kratochvíl, V.: Trestní právo hmotné obecná část, 2. vydání, MU Brno, 1996, s. 230

³⁴ Dolenský, A.: Přiměřenost nutné obrany. Sborník prací z trestního práva. UK Praha 1986, s. 28

³⁵ Solnař, V.: Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti, 1. Vydání, Academia Praha 1972, s. 101

³⁶ <http://trestni2.juristic.cz/45620/clanek/trest3>

z hlediska formy provedení útoku (forma jednání) a z hlediska negativních vymezení (tedy co za útok považovat nelze).

a) Reálná existence útoku

Skutečně existující útok je striktně vzato *conditio sine quo non* jednání v nutné obraně. Objektivní existence útoku v realitě je nejzákladnějším faktem, který podmiňuje možnost v nutné obraně vůbec jednat. „Útok nebo nebezpečí útoku musí být celkem reálně a objektivně existující. V tomto směru nerozhoduje subjektivní hledisko pachatele, ale skutečný stav věci, i když není možné ponechat stranou různé psychické faktory vyvolané nebezpečím anebo jeho představou.“³⁷ Pokud by útok skutečným nebyl, jedná se např. o různá jednání v žertu, schází jeho společenská nebezpečnost, a zájmy chráněné trestným zákonem neohrožuje.

§13 TrZ vyžaduje útok na zájmy chráněné trestním zákonem. Pokud tato podmínka splněna nebude a útok bude existovat pouze ve fantazii obránce, půjde o *domnělou (putativní) nutnou obranu*.

b) Protiprávnost a nebezpečnost útoku

Z dikce zákona o nutné obraně protiprávnost a nebezpečnost útoku pro společnost přímo vyvodit nelze, v teorii jsou ale tyto podmínky uznávány. Tak např. Solnař³⁸ tvrdí, že „útok musí být čin protiprávní, třebaže nikoli nutně čin trestný (jsou tudíž zahrnuty i činy, jejichž trestnost zanikla nebo které nemohou být stíhány z důvodů procesních, nebo vůbec znaky trestného činu nemají)“.

Protiprávnost znamená rozpor s platným právem, je nutno dovozovat ji vždy z celého právního řádu, na rozdíl od trestnosti, která vyplývá pouze z trestního zákona. Ne každé ohrožení nebo porušení chráněného zájmu je vždy společensky nebezpečné a také protiprávní. Jednání, jež není protiprávní, nemůže být jednáním nedovoleným. Takové jednání tedy nemůže ohrožovat zájmy chráněné trestním zákonem a nutnou obranu proti němu nelze připustit.

Často je v právní teorii zdůrazňováno, že útok nemusí být trestným činem. Útok svou povahou zpravidla trestným činem bude, nemusí jím však být vždy. Útokem mohou být ve smyslu nutné obrany také činy, jejichž trestnost zanikla, nebo činy, které nemohou být stíhány z důvodů procesních (důvody exempcí), ale i činy, které vůbec znaky trestného činu nemají, např. slabší útoky proti fyzické integritě člověka, které nemají za následek ublížení na zdraví ve smyslu §221 an. TrZ.³⁹

³⁷ Mach, L., Moural, J.: Jak je to s nutnou obranou? Socialistické soudnictví s. 289/1963, s. 328

³⁸ Solnař, V.: Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti, 1. Vydání, Academia Praha 1972, s. 101

³⁹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 113

Ostatně takového výkladu lze podle mého názoru dosáhnout rovněž při použití „koruny“ metod interpretace – teleologického výkladu. Jestliže totiž je účelem trestního zákona, vyjádřeném v § 1 TrZ, chránit zájmy společnosti, ústavní zřízení ČR, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, je nutné ochranu těchto zájmů zajistit a odvracet útoky na ně bez ohledu na to, kdo je útočníkem či na to, zda by porušení či ohrožení těchto zájmů bylo kvalifikováno jako trestný čin.

Pro úplnost nutno též zmínit, že za útok nelze vzhledem k absenci podmínek protiprávnosti považovat jednání v nutné obraně (k tomu např. 9/1980 Sb.s.r., 26/1967 Sb.s.r.).

„Nebezpečnost útoku nespočívá jen v jeho škodě.“⁴⁰ Trestní zákon v §13 nebezpečnost útoku pro společnost explicitně nestanoví. Kritéria této nebezpečnosti útoku bývají posuzována obdobně jako nebezpečnost trestného činu pro společnost, tedy podle § 3 odst. 4 TrZ. Takto postupuje nejen Fremr a Zelenka⁴¹, ale také Císařová a Čížková⁴².

Nebezpečnost útoku podle Císařové zahrnuje dvě složky⁴³:

1. Škodu, která daným útokem byla nebo mohla být způsobena
2. Stupeň *odvratitelnosti* spáchaného útoku

Pro úplnost nutno dodat, že povaha některých trestných činů nutnou obranu nepřímo vylučuje. Tak je tomu např. u trestného činu dvojího manželství podle §210 TrZ nebo trestného činu porušení zákazu v době nouzového stavu v devizovém hospodářství podle §146 TrZ. Nutná obrana je u těchto trestných činů téměř nepředstavitelná a z povahy věci v praxi spíše nereálná.

V souvislosti s protiprávností útoku je nutno zmínit problematiku, která bývá v teorii rovněž často řešena, a sice **problematiku útoku osob nepřičetných, dětí a osob jednajících ve skutkovém omylu**. Podstata tohoto problému spočívá v tom, zda pro naplnění znaku protiprávnosti útoku postačuje protiprávnost objektivní nebo zda je nutná protiprávnost v subjektivním smyslu.⁴⁴

První skupina teoretiků, mezi něž patří např. Solnař, Dolenský, Novotný, Jelínek a Vokoun, požaduje protiprávnost *v subjektivním smyslu* a odmítá pouhou objektivní rozpornost s právem. V minulosti takový útok osob nepřičetných, dětí a osob jednajících ve skutkovém omylu nebyl považován za stav nutné obrany, ale za nebezpečí a byl posuzován podle zásad o

---

⁴⁰Šámal, P.: K vládnímu návrhu novelizace ustanovení § 13 TrZ. Zák. o nutné obraně. Právní praxe, roč. XLII, č. 2/1994, s. 81

⁴¹Fremr, R. Zelenka, P.: K výkladu ustanovení § 13 trestního zákona. Právní praxe, roč. XLII, č. 6/1994

⁴²Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací. 1. Vydání. AUC Iuridica 1986, č. 1, s. 26

⁴³Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací. 1. Vydání. AUC Iuridica 1986, č. 1, s. 26

⁴⁴Vokoun, R.: Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze, UK Praha, 1989, s. 20

krajní nouzi, přičemž bylo vyžadováno, aby byla splněna podmínka, že hrozící nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak (požadavek subsidiarity). To řešení bývá kritizováno z toho důvodu že, hledisko proporcionality vyžadované u krajní nouze, kde způsobený následek nesmí být stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, se zmírňuje v tom smyslu, že lze beztrestně odvracet i hrozící škodu způsobením škody téže závažnosti, jako byla ta, která hrozila. Prakticky se toto zmírnění demonstruje tak, že k záchraně vlastního života je možné choromyslného i usmrtit. Kritické názory tvrdí, že tímto jdou na obránce kladeny nepřiměřené požadavky, když musí často v rychlosti, časové tísní a psychickém tlaku rozhodně řešit náročnou situaci.⁴⁵ Nutná obrana se zde připouští pouze v případě, kdy obránce nevěděl, že se jedná o útok dítěte, osoby nepřičetné či jednající ve skutkovém omylu (putativní nutná obrana). Tak *Teryngel*⁴⁶ nepovažuje za útok jednání nezletilce nebo trestně neodpovědné osoby a doporučuje toto jednání považovat za nebezpečí, které je možné odvrátit krajní nouzí, ale jen v případě, kdy obránce ví, že odvrací jednání nepřičetné osoby, osoby trestně neodpovědné, nebo osoby jednající v nedbalosti.

Druhým řešením⁴⁷ problematiky posuzování útoku dítěte, nepřičetné osoby a osoby jednající v skutkovém omylu je vycházet celkově z *objektivního pojetí útoku*. Útokem je jednání protiprávní a nutná obrana směřuje proti činu, který je objektivně společensky nebezpečný, ovšem nemusí se jednat o jednání, které je trestným činem. „Pokud není vyžadováno, aby útok byl trestným činem, není odůvodněn ani požadavek, aby útočník byl osobou trestně odpovědnou.“⁴⁸ Nutná obrana zde bude přípustná za splnění všech zákonných podmínek na ní kladených i proti útoku osoby nepřičetné, dítěte nebo osoby jednající ve skutkovém omylu. „Toto pojetí však nelze vzít absolutně, neboť by mohlo dojít k ospravedlnění závažných a zásadních chyb obránce, jeho zcela chybného hodnocení situace, založené např. na trestuhodné nepozornosti.“⁴⁹

Pro odstranění aplikačních potíží by zde tedy patrně byla *de lege ferenda* žádoucí konkrétnější právní úprava této problematiky.

c) Bezprostřední hrozba nebo trvání

Útok musí přímo (bezprostředně) hrozit nebo trvat. Jedná se tedy o časové hledisko nutné obrany. „ Za rozhodující časové hranice je třeba považovat okamžik, kdy se z hrozícího útoku stane útok přímo hrozící a na druhé straně okamžik, kdy již obrana nemůže odvrátit škodlivý následek.“⁵⁰ V rámci tohoto časového intervalu je zásadně nutná obrana přípustná.

⁴⁵ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 114

⁴⁶ Teryngel, J., Liška, P.: Zbraně, střelivo a právo. 1. vydání, Orac Praha 2000, s. 103

⁴⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 114

⁴⁸ Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací. 1. Vydání. AUC Iuridica č.1/1986, s. 26

⁴⁹ Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací. 1. Vydání. AUC Iuridica č.1/1986, s. 28

⁵⁰ Kuchta, J: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999, s. 122

Počátek vzniku situace nutné obrany – okamžik začátku útoku

Útok hrozí přímo, jestliže k porušení chráněného zájmu má dojít v úzké časové a zpravidla také místní souvislosti.⁵¹ Je-li útok přímo hrozící, platí, že ještě nenastal, ale existuje jeho hrozba, která nasvědčuje bezprostřednímu ohrožení zájmu chráněného zákonem.

Podle okolností případu musí tedy být jasné, že útok bude bez prodlení a určitě následovat za hrozbou, přitom však nemusí být neočekávaný. Takto vidí bezprostřednost Solnař⁵². Podle Kuchty „existuje vysoká pravděpodobnost porušení chráněného zájmu“⁵³. Z útočného jednání musí tedy být jasné, že útok očividně a nevyhnutelně nastane v co nejbližším časovém okamžiku za hrozbou. „Hrozba nemusí být vyslovena, stačí, když z okolností případu vyplývá“⁵⁴. „Na rozdíl od trvajícího útoku je hrozící útok takový, při kterém útočník ještě zmíněné jednání nevykonává, ale jeho jednáním jsou už zájmy chráněné trestním zákonem vydané v nebezpečí.“⁵⁵

Hranice mezi „hrozícím“ a „přímo hrozícím“ útokem podle našeho práva nemůže být stanovena zcela jednotně pro všechny případy a vyžaduje odpovědného posouzení pro každý konkrétní případ.⁵⁶

Většina autorů při určování hranice mezi „hrozícím“ a „přímo hrozícím“ útokem vychází z analogie k vývojovým stádiím trestného činu. Protože se domnívám, že tento výklad by šel nad rámec mojí práce, zůstanu jen u této stručné zmínky.

Trvání útoku

Pokud již útok započal, lze nutnou obranu uplatnit pouze po dobu trvání tohoto útoku. Aby bylo jednání v nutné obraně odůvodněno, musí útok trvat, nesmí být ukončen ani přerušen. O přerušení útoku mluvíme tehdy, kdy již nebezpečí přímo nehrozí. Jestliže byl útok ukončen nebo přerušen a nebezpečí již přímo nehrozí, nepřichází nutná obrana v úvahu.⁵⁷

Od ukončení útoku je nutno důsledně odlišovat pouho *přestávku* v útoku („přestávka v boji). Pokud by byl útok pouze přerušen se záměrem v něm v krátké době pokračovat - pouhá přestávka v boji - a tento záměr je zřejmý, stav nutné obrany trvá dál. „Jestliže si

⁵¹ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006, s. 250

⁵² Solnař, V.: Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti, 1. Vydání, Academia Praha 1972, s. 105

⁵³ Kuchta, J.: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999, s. 123

⁵⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001, s. 114

⁵⁵ Mach, L., Moural, J.: Jako je to s nutnou obranou? Socialistické soudnictví s. 289/1963, s. 328

⁵⁶ Kuchta op. cit. 2 s. 123

⁵⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001, s. 115

útočník udělá jen krátkou přestávku v útoku (např. chce nabít zbraň), napadený nemusí čekat až do konce této přestávky.⁵⁸

Za přerušení časové souvislosti se též nepovažuje „jestli pachatel jediným skutkem současně napadá několik zájmů chráněných trestním zákonem a obrana je vykonaná až v čase, kdy útok na některý z těchto zájmů skončí. Zvláště typické to je u trestného činu loupeže.“⁵⁹

Nutná obrana se též připouští *u trestného činu trvajícího*, dokud je udržován protiprávní stav. „Útokem je pouze jednání, které je zaměřeno na změnu skutečného stavu ve sféře napadeného.“⁶⁰ Útok trvá, dokud ještě nenastal následek.

Útok však někdy trvá i u jiných trestných činů, kdy tyto již byly formálně dokonány realizací útoku. Dle Solnaře⁶¹ se „nutná obrana připouští až do dokončení trestného činu“. Tedy je možno užít nutnou obranu až do doby ukončení útoku, které není totožné s okamžikem dokonání trestného činu.⁶²

Ukončení útoku

Útok je ukončen, pokud nehrozí zájmům chráněným trestním zákonem další nebezpečí, anebo jsou tyto zájmy již porušeny a nehrozí nebezpečí dalších škod. Nutná obrana proti ukončenému útoku je nepřipustná.

Stav nutné obrany však zaniká, upustil-li útočník dobrovolně natrvalo od dalšího jednání a další útok již od něj nehrozí, popř. též jestliže útočník svůj záměr již realizoval.

Koncovým momentem přípustné nutné obrany je okamžik faktického ukončení trvajícího útoku, popř. jeho bezprostřední hrozby. Tehdy pomíjí nebezpečí pro zájmy, na něž bylo útočeno, a to buď bez jakéhokoliv následku pro ně neboť tyto zájmy jsou již porušeny a nehrozí nebezpečí dalších škod.⁶³ Ukončení útoku musí mít definitivní podobu.

d) Směřování proti zájmu chráněnému trestním zákonem

Trestní zákon blíže nevymezuje hodnoty, proti kterým směřuje útok a k jejichž ochraně je obrana přípustná. K přípustnosti nutné obrany se vyžaduje, aby byl útok veden proti zájmům chráněným trestním zákonem. „Zájmy, které nechrání trestní zákon, nemohou být ani beztrestně chráněny nutnou obranou.“⁶⁴

⁵⁸ Fico R.: Nutná obrana, Ludoprint Trenčín 2001, s. 19

⁵⁹ Mach, L., Moural, J.: Jako je to s nutnou obranou? Socialistické soudnictví s. 289/1963, s. 329

⁶⁰ Kuchta, J.: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999, s. 125

⁶¹ Solnař, V.: Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti, 1. Vydání, Academia Praha 1972, s. 105

⁶² Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 115

⁶³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 115

⁶⁴ Solnař, V.: Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti, 1. Vydání, Academia Praha 1972, s. 101

Právní teorie dovozuje, že možno je bránit jak zájmy individuální (např. život, zdraví, svoboda), tak kolektivní, zájmy celospolečenské i státní (zde ovšem za předpokladu, že útokem je zároveň dotčen jednotlivec).

Zájmy chráněné trestním zákonem jsou obecně vymezeny v § 1 TrZ (tzv. rodový objekt trestného činu). Mezi tyto zájmy patří zájmy společnosti, ústavní zřízení ČR, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob. Ochrana je poskytována i dalším druhový a individuálním zájmům, vymezeným blíže hlavami (tzv. druhový objekt trestného činu) ve zvláštní části TrZ nebo jednotlivými skutkovými podstatami trestných činů (tzv. individuální objekt trestného činu).

Nutnou obranou lze hájit zájmy nejen vlastní, ale i zájmy jiného (tzv. pomoc v nutné obraně). K nutné obraně je tedy oprávněn kdokoli, nejen ten, kdo byl bezprostředně sám napaden. Dolenský v této souvislosti rozlišuje tzv. individuální a sociální hledisko. „Individuální hledisko se jeví v tom, že není možná nutná obrana jen k ochraně veřejného pořádku či právního řádu vůbec, chybí-li ochrana individuálního zájmu! Sociální hledisko se jeví v tom, že lze bránit nejen sebe ale i jiného, dále že nutná obrana není přípustná, kde by šlo o zneužití práva, ani tam, kde by nebyl zároveň ohrožen zájem vyjádřený sociálním hlediskem, tj. ochrana právního řádu jako celku.“⁶⁵

Z výše uvedeného plyne, že zájmy, které trestní zákon nechrání, nemohou být chráněny v rámci nutné obrany podle §13 Trz, tedy takováto obranná činnost nemůže být ve smyslu nutné obrany pokládána za beztrestnou. Není ovšem vyloučena obrana v rámci jiného právního předpisu (např. dle přestupkového zákona nebo občanského zákoníku).

4.1.1.2 Útočné jednání

Zásadně je nutná obrana chápána jako jednání *fyzické osoby* – útočníka, která jí naplnila znaky útoku.

Za útočníka tedy nelze považovat *zvíře*. Zvíře je totiž považováno v právním smyslu za věc, a tudíž svým jednáním nemůže naplnit znaky útoku. Obrana proti jeho jednání nemůže být tedy nutnou obranou, ale krajní nouzí, k čemuž se přiklání také většina teoretiků (Dolenský, Kuchta, Solnař, Šámal...). Pokud by ale vlastník své zvíře poštvál a použil jej jako „živý nástroj“, bude nutná obrana přípustná a škoda způsobená na zvířeti bude zároveň škodou způsobenou vlastníkovu zvířete.

Útočné jednání má z povahy věci zpravidla formu konání, není však vyloučen ani útok opomenutím. Česká právní nauka se však otázkou jednání ve formě konání či opominutí⁶⁶-vyjma připuštění jeho existence v obou těchto formách jednání - blíže nezabývá.

---

⁶⁵ Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany. Bulletin advokacie č.1/1994, s. 19/20

4.1.2 Podmínky dovoleného jednání v nutné obraně

Pro realizaci jednání v nutné obraně musí být splněny podmínky nejen na straně „útočníka“, ale také na straně obránce.

Obránce je ten, kdo svým jednáním odvrací útok na zájem chráněný trestním zákonem. Podmínky nutné obrany, tak jak jsou vymezeny v §13 TrZ, však zahrnují nejen jednání proti útoku na vlastní zájmy, ale také jednání proti útoku na zájmy cizí (tzv. pomoc v nutné obraně). V tomto smyslu je tedy vhodné rozlišovat pojem „napadený“, tj. ten, na jehož zájem chráněný trestním zákonem je útok veden, a pojem „obránce“, tj. ten kdo provádí zákrok v nutné obraně. Zpravidla však půjde o tutéž osobu.

Mezi podmínky dovoleného jednání v nutné obraně můžeme vygeneralizovat zjm. tyto:

- Forma obranného jednání
- Přiměřenost obrany
- Zaměření obrany proti útočníkovi
- Osoba oprávněná k nutné obraně
- Subjektivní zaměření obránce k obraně

Pro účely této práce, se zaměřím hlavně na výklad pojmu přiměřenost, který s otázkou překročení mezí nutné obrany úzce souvisí.

4.1.2.1 Přiměřenost obrany

„Trestní zákon nestanoví měřítko pro určení mezí nutné obrany. To je úlohou soudní praxe a teorie trestního práva, a je nutné ji posuzovat nejen podle intenzity útoku a obrany a následků, hrozícího z útoků a způsobených v obraně, ale i podle všech okolností případu a závažnosti zájmu společnosti na obraně.“⁶⁷

Tenkou hranicí mezi tolerovaným, tedy přiměřeným zásahem ze strany obránce a sankcí za překročení mezí nutné obrany tvoří pojem **přiměřenost**, ať již různě modifikovaný vývojem právní vědy.

Při hlubším zamyšlení nad institutem nutné obrany by nás mohlo napadnout, zda je obranu třeba nějakým způsobem omezovat, zda by nemohlo stačit připustit jakýkoliv prostředek obrany a dovolit jakékoliv porušení zájmů útočníka. Vždyť útočník sám a dobrovolně ohrožuje zájmy chráněné trestním zákonem a měl by tedy nést rizika spojená s výkonem nutné obrany v plném rozsahu právě on. Pro správné zodpovězení této otázky je třeba si uvědomit, že „pouhý fakt útoku nezbavuje ještě útočníka všech jeho práv, zejména

---

⁶⁷ Císařová op. cit. 1, s. 39

těch, jejichž poškození není k odvrácení útoku nutné a potřebné.⁶⁸ „Fakt protiprávního útoku sám o sobě ještě neznamená, že je útočnickovi možno způsobit jakoukoli škodu. Útočník sám zůstává člověkem, jehož základní práva musí být také respektována a musí být také do určité míry chráněna“⁶⁹. Rovněž jednání obránce je tedy nutno do jisté míry omezit, aby nedocházelo ke zneužívání institutu nutné obrany nejen s cílem vypořádat se následně s útočníkem, ale zejména pro ospravedlnění trestného činu spáchaného obráncem. Společenským zájmem je vyváženost obrany a útoku tak, aby útok byl sice odvrácen, ale bez zbytečného poškození práv útočníka.

Je tedy nutno vyžadovat určitou vyváženost mezi obranou a útokem. A to proto, aby útok mohl být okamžitě a efektivně odvrácen, ne však za cenu zcela zbytečného poškození práv útočníka.⁷⁰ Tento přípustný poměr mezi obranou a útokem je v našem právním řádu vyjádřen pojmem přiměřenost.

Podle Jebavého⁷¹ je konstrukce přiměřenosti „základním kritériem pro porovnávání právních úprav nutné obrany. Z ní je nutné vycházet a zkoumat jako základní otázku, kdy jde v dané právní úpravě o vybočení z mezí nutné obrany z hlediska nepřiměřenosti obrany vůči útoku. Ostatní hlediska jsou pouze kritériem pomocným, jež se uplatní zejména tehdy, je-li kritérium základní u srovnávacích úprav shodné.“

Samotný pojem přiměřenosti je doslova vzato dosti vágní. Proto se přiměřenost zkoumá jako poměr mezi určitými veličinami. Např. přiměřenost nutné obrany způsobu útoku.

„Přiměřenost obrany a útoku je komplexní veličina, zahrnující řadu komponentů. Z toho vyplývá, že nedostatek jednoho komponentu lze nahradit existencí či zvýšenou intenzitou dalších.“⁷²

Přiměřenost je pojímána jako poměr mezi jednáním zaměřeným k obraně a způsobem útoku a definuje, jaká obrana je potřebná, aby útok spolehlivě odvrátila. „Přiměřenost obrany znamená, že obrana je schopná odrazit útok, tj. je způsobilá k jeho spolehlivému odvrácení. Z uvedeného plyne, že obrana musí být tak intenzivní, aby útok odvrátila, tj. musí být silnější než útok, jinak by ztrácela smysl.“⁷³

4.2 Překročení podmínek nutné obrany

Podmínky a meze nutné obrany a krajní nouze, stanovené právním řádem, jsou důležitou zárukou zachování zákonnosti a tedy i právních jistot občanů.⁷⁴

⁶⁸ Kuchta J. op. cit. 2 s. 140

⁶⁹ Kratochvíl, V.: Trestní právo hmotné obecná část, 2. vydání, MU Brno, 1996, s. 232

⁷⁰ Kuchta op. cit. 2, s. 140

⁷¹ Jebavý M. : Vybočení z mezí nutné obrany, Soc. zákonost 1975, s. 33

⁷² Kratochvíl, V.: Trestní právo hmotné obecná část, 2. vydání, MU Brno, 1996, s. 232

⁷³ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006, s. 251

⁷⁴ Vokoun op. cit. , s. 54

Přesné vymezení podmínek nutné obrany má význam pro právní vědomí občanů, je v souladu s principem zákonnosti a posiluje právní jistotu. Dojde-li k překročení těchto mezí, jednání začíná být společensky nebezpečným, a proto nemůže být dovoleným. Je nutné, aby osoba překročivší při svém obranném jednání meze nutné obrany, nesla za své jednání zodpovědnost. „Pokud obránce překročí hranice nutné obrany, jeho jednání se z právního hlediska posoudí jako trestný čin, pokud naplní některou ze skutkových podstat trestných činů, uvedených ve zvláštní části trestního zákona.“⁷⁵ Právní řád při nedostatku podmínek pro jednání v nutné obraně, tedy z překročení mezí nutné obrany, vyvozuje vznik trestní odpovědnosti.

Meze nutné obrany jsou určeny zákonem. V podstatě jsou tyto meze stanoveny podmínkami pro existenci stavu nutné obrany a podmínkami pro jednání v nutné obraně. „Nejsou-li totiž splněny podmínky vytvářející stav nutné obrany, nevzniká vůbec právo v nutné obraně jednat, nedostává se zde základních podmínek pro uplatnění nutné obrany, nelze zde tedy hovořit o jakýchkoliv podmínkách dovoleného jednání, neboť chybí podmínka pro dovolenost jednání jako takového.“⁷⁶

Pouze při splnění těchto podmínek, může být jednání posouzeno jako jednání v nutné obraně. Pokud některá z podmínek splněna není, dochází k vybočení z rámce nutné obrany, tedy k překročení mezí jednání v nutné obraně (*exces*). „O vybočení z mezí nutné obrany jde tehdy, jestliže zde některé její podmínky byly, že zde tedy byl *stav nutné obraně blízký*, aniž tu byly podmínky nutné obrany dány ve všech směrech.“⁷⁷

Případy porušení podmínek nutné obrany nejsou v zákoně blíže specifikovány, proto je nutné postupovat při jejich vymezení či při posuzování jejich překročení zejména dle zásad vytyčených právní teorií a judikaturou.

Poměrně složitá právní úprava mezí nutné obrany a nevyhnutelnost dodržení jejich zákonných podmínek mohou v praxi vést k tomu, že obránce použije obranu, která bude zjevně nepřiměřená způsobu útoku, anebo se bude bránit v době, kdy už útok netrvá.

V teorii i soudní praxi se rozlišuje:

- **exces intenzivní** - kdy jde o exces co do míry obranného zákroku, neboť obrana nebyla zcela zjevně přiměřená způsobu útoku, přičemž tu může jít o nepoměr v intenzitě nebo ve způsobené škodě (zde pouze u mimořádného nepoměru) a
- **exces extenzivní** - kdy jde o exces co do doby zákroku, neboť obrana nebyla provedena v době, kdy útok mohl hrozit nebo trval, přičemž může tu jít o provedení obrany v době, kdy útok skončil, anebo byla obrana předčasná

⁷⁵ Fico R.: Nutná obrana, Ludoprint Trenčín 2001, s. 39

⁷⁶ Kuchta op. cit. 2, s. 165

⁷⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 119

Někteří teoretici uznávají exces extenzivní jen jako opožděný, jiní i předčasný, kdy útok hrozil, ale nehrozil bezprostředně.⁷⁸

4.2.1 Tzv. exces intenzivní

„O nutnou obranu nejde v případě tzv. intenzivního excesu jen tehdy, když čin obránce zcela jasně, očividně a nepochybně neodpovídá všem rozhodným okolnostem charakterizujícím způsob útoku (R NS 5Tdo 162/2007).“

K intenzivnímu vybočení z mezí nutné obrany dochází tehdy, když je obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. „Jednání v nutné obraně je tedy vyloučeno jen při zcela zřetelném vybočení z těch mezí, které jsou určovány způsobem útoku.“⁷⁹ Meze dovoleného jednání v nutné obraně jsou tedy tvořeny přiměřeností ve vztahu obrany a útoku. Ihned za přiměřeností stojí v centru zájmu zákonné dikce pojem „způsob útoku.“ Proto následující řádky budou nejprve věnovány charakteristice právě tohoto pojmu.

4.2.1.1 Způsob útoku

- **Úprava před novelou trestního zákona č. 290/1993 Sb.**

Ustanovení o nutné obraně před novelou trestního zákona č. 290/1993 Sb., která nabyla účinnosti od 1. 1. 1994, vymezovalo překročení nutné obrany tak, že:

„Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená povaze nebezpečnosti útoku.“

Tato dikce byla velmi obecná a teorie a praxe trestního práva po celou dobu její účinnosti hledala odpověď na otázku, mezi jakými veličinami je třeba zkoumat vztah přiměřenosti, a dále jaké intenzity může tento vztah přiměřenosti nabýt.

Obrana se tedy měla podle dříve platné úpravy porovnávat s povahou a nebezpečností útoku. Teorie a praxe vycházely z toho, že se na obou stranách mají porovnávat tytéž okolnosti. Bylo třeba porovnávat jak intenzitu obrany a útoku, tak i poměr chráněných zájmů, tedy hrozících a způsobených škod.

Pod pojmem „povaha útoku“ bylo třeba rozumět okolnosti charakterizující intenzitu útoku. Pod pojmem „nebezpečnost útoku“ pak spadal zejména druh a význam chráněného zájmu a hrozící škody. K regulérnosti nutné obrany pak bylo třeba, aby výsledek ani jednoho z těchto srovnávání nepřekročil určitý rámec. Takový požadavek znamenal, že podmínky nutné obrany byly stanoveny poměrně úzce.⁸⁰

---

⁷⁸ Císařová op. cit. 1, s. 39

⁷⁹ Púry, F.: Souhrn aktuální judikatury – Nutná obrana v trestním právu, Trestněprávní revue 8/2007, s. 234

⁸⁰ Kuchta op. cit. 29, s. 455

- **Nové posuzování podmínek nutné obrany po novele**

Novela nahradila z předchozí právní úpravy slovo „zřejmě“ slovy „zcela zjevně“ a slova „povaze a nebezpečnosti“ byla nahrazena slovem „způsobu“. Důvodová zpráva k novele trestního zákona ospravedlňovala potřebu nové právní úpravy tak, že se tímto krokem mají meze nutné obrany rozšířit v souladu s požadavky teorie a praxe. Požadavek rozšíření mezí nutné obrany musí v tomto případě znamenat zúžení výčtu okolností, k nimž musí obránce brát zřetel, a jeho menší zatížení při rozhodování. Je třeba tedy stanovit, oč je pojem způsobu útoku užší než pojem povaha a nebezpečnost útoku.

Názory našich předních teoretiků se však v otázce rozšíření mezí nutné obrany touto novelou trestního zákona značně liší.

Tak např. Lněnička⁸¹ záměr rozšíření mezí nutné obrany nekritizuje, ale kritizuje způsob jeho provedení, neboť pokládá dřívější právní úpravu mnohdy za výhodnější pro bránící se osobu, i když tuto úpravu též za ideální nepovažuje. Uvádí, že sice termín „způsobu útoku“ je užší než termín „povaze a nebezpečnosti útoku“, což rozšíření mezí nutné obrany znamená, ale v některých případech též obránce omezuje. Celkově se tedy Lněnička domnívá, že výrazné rozšíření mezí nutné obrany tato úprava v praxi nepřinese.

Pojem „z p ů s o b ů t o k u“ podle nové úpravy není nikde v zákoně definován a v odpovědi na otázku, co všechno zahrnovat pod tento pojem, není jednotná ani právní nauka. Tato novela vyprovokovala rozsáhlé diskuze v odborném tisku na téma, jaké okolnosti lze vlastně pod zákonný pojem „způsob útoku“ podřadit. Nejčastějším tématem těchto diskuzí byl střet historického a jazykového výkladu, neboť každý vede k jinému závěru, co se rozšíření či zúžení podmínek nutné obrany týče.

Námítky proti přijaté úpravě byly zdůvodňovány jazykovým výkladem provedených změn, který pojem způsob útoku přirovnává k pojmu *způsob provedení činu*, a tedy zužuje okolnosti, které lze pod pojem způsob útoku podřadit, a v důsledku toho zužuje i podmínky nutné obrany oproti dřívější úpravě. Proti tomu argumentuje Dolenský⁸² potřebou širšího výkladu, vycházejícího z důvodové zprávy a smyslem institutu nutné obrany ve světle českého trestního zákona. Proto má Dolenský za to, že touto úpravou odpadá proporcionalita nutné obrany a obrana je závislá pouze na způsobu útoku. Tvrdí, že se novelou „zužuje okruh okolností, k nimž je nutno přihlížet. Zúžením tohoto okruhu okolností i cestou užití pouhého jazykového výkladu, se pak dosahuje nikoli zúžení, nýbrž rozšíření mezí nutné obrany ve prospěch obránce. Pod „způsob útoku“ můžeme zahrnout i vlastnosti útočnicka, jež se v útoku jeví nebo již hrozí se projevit. Ve způsobu útoku je obsažena i hrozící součinnost dalších osob provázejících útočnicka.“⁸³

---

⁸¹ Lněnička J.: Ad „Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr.zák.)“, Bulletin Advokacie č. 4/1994, s. 13

⁸² Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany. Bulletin advokacie č.1/1994, s. 24

⁸³ Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany. Bulletin advokacie č.1/1994, s. 24

K tomuto řešení se přiklání rovněž *Komentář*⁸⁴, který uvádí, že pojem způsob útoku je podstatně širší než pojem *způsob provedení útoku* ve způsobu, protože zahrnuje nejen způsob provedení útoku, ale i osobu útočnicka, jeho vlastnosti a úmysly, jež se při útoku projevily, použité zbraně, hrozící součinnost dalších osob doprovázejících útočnicka, jakož i další okolnosti, za nichž byl útok spáchán.

Poněkud odlišně pojímá danou problematiku *učebnice*.⁸⁵ Podle ní způsob útoku nelze ztotožňovat s intenzitou útoku, byť ji zahrnuje. Nelze jej chápat úzce jako způsob útoku v daném okamžiku jeho průběhu, způsob útoku zahrnuje i to, co za dané situace bezprostředně hrozí, také chráněné hodnoty, proti nimž útok směřuje, ale je charakterizován i hrozící škodou.

*Kuchta*⁸⁶ se zabývá otázkou spornosti historického výkladu a to jakým směrem má působit, má-li mít za cíl další zvýhodnění obránce. Určitou výhodou pro obránce by dle něj mohlo být vymezení okruhu skutečností, které mají být srovnávány a omezovány, neboť obránce by v časové tísní nemusel přihlížet ke všem skutečnostem a okolnostem charakterizujícím útok. Poměr všech skutečností charakterizujících útok a obranu může být různý, jak ve prospěch obránce, tak ve prospěch útočnicka. Např. poměr kondice a počet obránců a útočníků mohou být v daném případě výhodné pro jednu či druhou stranu.

Dolenský i *Kuchta* považují za správné v rámci porovnávání způsobu obrany a útoku neporovnávat i zájmy a škody (dle jazykového výkladu) neboť pojem způsob útoku se váže na okolnosti charakterizující samotné jednání (obrana, útok) a nikoliv na to, co je takovým jednáním způsobeno. Toto řešení by ovšem mělo být modifikováno. Taková obrana způsobu útoku zcela zjevně neodpovídá.

Útok i obrana se dějí za určitých okolností, v objektivním časovém, místním i osobním rámci, a proto by vytrhování pouze určitých skutečností z tohoto rámce odporovalo i základním zásadám trestního práva. Někteří autoři upozorňují na to, že bude třeba hodnotit útok nikoli podle jeho způsobu, ale opět podle jeho nebezpečnosti, což naznačuje i znění důvodové zprávy, podle níž slovy „způsob útoku“ má být vystižena celá nebezpečnost útoku⁸⁷

Jednoznačné je, že pojem „způsob útoku“ nelze redukovat pouze dle jeho jazykového výkladu, neboť při hodnocení podmínek nutné obrany často hrají roli vedle způsobu útoku též další kritéria pro případy, kdy dojde ke škodě, která je ve zcela zjevném nepoměru ke škodě, která hrozila.

---

⁸⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 116

⁸⁵ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006, s. 251

⁸⁶ Kuchta, J.: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999, s. 149

⁸⁷ Dolenský, A.: Přiměřenost nutné obrany. Sborník prací z trestního práva. UK Praha 1986, s. 24

I v praxi při aplikaci ustanovení o nutné obraně docházelo a dochází k nejednotnému výkladu, co všechno lze pod pojem způsob útoku skutečně zahrnout.

4.2.1.2 Hledisko proporcionality jako poměr škody hrozící a způsobené

V teorii nalézáme pro porovnávání obrany a útoku zejména dvě hlediska. První hledisko odpovídá na otázku, jaká obrana je potřebná, aby útok spolehlivě odvrátila. Druhé hledisko porovnává, jaká škoda z útoku hrozí a jaká škoda byla útočníkovi skutečně způsobena. První hledisko se nazývá *přiměřenost* a bývá považováno za hledisko základní, druhým hlediskem je *proporcionalita* a je znakem institutu krajní nouze.⁸⁸

Pohled na tuto problematiku očima právních teoretiků se různí:

Dolenský odlišuje přiměřenost jako poměr mezi „obranou a útokem“⁸⁹ nebo jako poměr intenzity útoku a obrany od proporcionality, která je „vztahem mezi škodou z útoku hrozící a v obraně způsobenou“⁹⁰. Dolní hranicí přiměřenosti je podle něj obrana, která ještě stačí k odvrácení útoku a horní hranice má být nejvýše taková, aby nebyla obrana v hrubém nepoměru k ohroženému zájmu. *Dolenský*⁹¹ kvůli častému zaměňování pojmů proporcionalita a přiměřenost v praxi namísto pojmu proporcionalita užívá raději pojem „poměr škod“.

Podle *Solnaře*⁹² je „proporcionalita poměr mezi napadeným a obětovaným zájmem a je znakem krajní nouze. Přiměřenost naproti tomu není poměr mezi těmito zájmy, nýbrž mezi jednáním zaměřeným k obraně a povahou i nebezpečností útoku. Přiměřenost není proto z pravidla vyloučena neúměrností mezi napadeným a obětovaným zájmem (možno beztrestně chránit i zájem nižší kategorie, nebo v konkrétním případě i méně závažným a to i obětováním zájmu vyššího, nebo v daném případě významnějšího). Možno poranit i usmrtit na ochranu majetku. Obrana je zřejmě neúměřená útoku, není-li podle poznatku a úsudku bránícího se, k jehož psychickému stavu vyvolanému útokem třeba přihlížet, k odvrácení útoku potřebná a kromě toho též je-li zcela neúměrná jeho intenzitě a významu. Proto nejsou zachovány meze nutné obrany, pakliže obránce úmyslně usmrtil, ačkoli stačilo jej poranit, ani usmrtil-li obránce útočníka, aby obránil útok na majetek malé závažnosti.“

Podle *Císařové*⁹³ je hlediskem posuzování přiměřenosti obrany vztah intenzity útoku a obrany a vedle toho hledisko poměru škod. K prvnímu kritériu uvádí, že obrana nesmí být

⁸⁸ Kuchta, J.:op. cit. 29 s.454

⁸⁹ Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany. Bulletin advokacie č.1/1994, s. 21

⁹⁰ Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany. Bulletin advokacie č.1/1994, s. 21

⁹¹ Dolenský, A.:Přiměřenost nutné obrany. Sborník prací z trestního práva. UK Praha 1986, s. 30

⁹² Solnař, V.: Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti, 1. Vydání, Academia Praha 1972, s. 105

⁹³ Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací. 1. Vydání. AUC Iuridica 1986, s. 41 - 42

„nepoměrně, přehnaně“ silnější než útok, nesmí zde být zřejmý nepoměr mezi intenzitou obrany a útoku. Více než o sílu použitou k obraně zde ale jde o celkovou účinnost obrany. Ke druhému kritériu stejně tak jako Dolenský nepožaduje proporcionalitu ve smyslu krajní nouze a za hranici zde chápe taktéž „hrubý, zřejmý nepoměr škod, resp. následků“. Zdůrazňuje přitom, že situaci je nutno posuzovat z hlediska toho, jaká škoda (následek) od útoku hrozila, a nikoliv jaká škoda byla skutečně způsobena.

Trestněprávní doktrína se tedy vcelku jednotně kloní k názoru, že škoda způsobená obráncem, může být větší, než škoda hrozící z útoku. Dále pak teoretici dedukují, že poměr mezi hrozící a způsobenou škodou nemá praktický význam, nejde-li o zcela mimořádný nepoměr. Tak např. učebnice⁹⁴ k tomu uvádí: “Při posuzování přiměřenosti nutné obrany neplatí proporcionalita mezi škodou hrozící z útoku a škodou způsobenou obráncem. Škoda způsobená obráncem může být větší než škoda hrozící z útoku. Výrazně hrubý nepoměr škody hrozící z útoku a škody způsobené v obraně však může vest k závěru, že obrana byla útoku zcela zjevně nepřiměřená.”

Přestože veřejnost i sdělovací prostředky oba pojmy poměrně často zaměňují, nelze takto činit navzdory tomu, že se význam těchto slov může jevit velmi blízký. Tam kde proporcionalita bývá proti smyslu trestního zákona preferována na úkor přiměřenosti, se zjednodušeně vychází z toho, že zdraví je vyšším právním statkem než majetek. Správné je však třeba posoudit, jaká obrana vede spolehlivě k odvrácení útoku. Přitom zákon toleruje obranu výrazně intenzivnější než je nezbytně nutná. Až potom, je třeba posoudit v konkrétním případě proporcionalitu. A to jako jakýsi **korektiv**⁹⁵ základního hlediska pro porovnávání obrany a útoku, kterým je přiměřenost. “Srovnávání nám hrozící škody a škody způsobené útočníkovi hraje roli jen v extrémních případech. Srovnávání škod a jejich poměr, čili proporcionalita je postup charakteristický pro krajní nouzi. U nutné obrany je to prvek cizorodý.”⁹⁶

Proporcionalitu způsobených škod tak nelze považovat za hlavní kritérium přiměřenosti nebo nepřiměřenosti jednání v rámci nutné obrany.⁹⁷

4.2.1.3 Hledisko přiměřenosti – poměr intenzity útoku a obrany

„O nutnou obranu nepůjde v případech, když nepoměr mezi intenzitou útoku a mírou reakce na něj (obranou) je naprosto výrazný. To však neznamena, že mezi útokem a obranou musí existovat proporcionalita, tj. nevyžaduje se, aby intenzitě použitého prostředku odpovídala i míra obrany (R NS 5Tdo 162/2007).“

⁹⁴ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006, s. 252

⁹⁵ Dolenský, A.: Střílet nebo nestřílet? Právní praxe v podnikání, č. 2/1997, s. 39

⁹⁶ Dolenský A., Novotný F.: Automatická obranná zařízení, Trestní právo 1/98, s.9

⁹⁷ Fico R.: Nutná obrana, Ludoprint Trenčín 2001, s. 100

„Jak teorie, tak praxe užívají při vysvětlování vztahu obrany k útoku nepřilíš vhodně termín přiměřenost obrany.“⁹⁸

Tak v Jelínkově učebnici⁹⁹ se uvádí, že „přiměřenost obrany znamená, že obrana je schopná odrazit útok, tj. je způsobila k jeho spolehlivému odvrácení. T toho plyne, že obrany musí být tak intenzivní, aby útok odvrátila, tj. musí být silnější než útok, jinak by ztrácela smysl.“

Samotný pojem přiměřenosti je doslova vzato dosti vágní. Proto se přiměřenost zkoumá jako poměr mezi určitými veličinami. Např. přiměřenost nutné obrany způsobu útoku. „Přiměřenost obrany a útoku je komplexní veličina, zahrnující řadu komponentů. Z toho vyplývá, že nedostatek jednoho komponentu lze nahradit existencí či zvýšenou intenzitou dalších.“¹⁰⁰

Přiměřenost je pojímána jako poměr mezi jednáním zaměřeným k obraně a způsobem útoku a definuje, jaká obrana je potřebná, aby útok spolehlivě odvrátila.

Pro úplnost si tedy ještě přibližme „*intenzitu obrany*“. Mezi okolnostmi tuto veličinu charakterizující patří např. počet obránců a útočníků, síla, úpornost a opakovanost útoku, charakter použití prostředků, časová a místní situace, tělesné síly, stáří, agresivita, pověst obránce a útočníka apod. Při zkoumání přiměřenosti je třeba ke všem okolnostem charakterizujícím útok přirovnávat okolnosti stejného druhu, charakterizující obranné jednání.

Nutnost obrany je funkčně vázána na potřebnost obrany k odvrácení útoku v konkrétní situaci. Proto je z logiky věcí jasné, že obrana musí být silnější než útok, aby mohl být smysl obranného jednání vůbec naplněn. „Obrana musí být k odvrácení útoku potřebná, musí být silnější, účinnější, jinak by byla neúspěšná. Použití slabší obrany by dokonce někdy mohlo zvýšit agresivitu útočníka (př. znásilnění).“¹⁰¹

Přesto se ale vyžaduje užití nejmírnějšího prostředku, který ještě vede spolehlivě k cíli. „Je třeba zjišťovat, která opatření a prostředky má obránce v konkrétním případě k dispozici, dále které z těchto prostředků jsou s dostačující pravděpodobností vhodné okamžitě odvrátit útok, a které z těchto určených prostředků a opatření nejméně poškodí útočníka. Pokud je zjištěno, že obránce měl k dispozici jinou alternativu obrany, která by s dostatečnou jistotou útok odvrátila, a která by poškodila útočníka méně než ta skutečně použitá, nejde o přípustnou obranu“¹⁰²

Ustanovení o nutné obraně tedy dovoluje, aby obrana byla silnější než pouze „přiměřená“. Hranice dovolené obrany jsou stanoveny tak široce, že obrana může být dokonce „zjevně nepřiměřená“, je tedy dovolená obrana, jež výrazně překračuje, co je v dané situaci nezbytné k odvrácení útoku. Kritickou hranicí, za kterou již nastává vybočení z mezí nutné obrany, je provedení obrany „zcela zjevně nepřiměřené způsobu útoku“.

---

⁹⁸ Císařová op. cit. 1, s. 43

⁹⁹ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006, s. 251

¹⁰⁰ Kratochvíl, V. et al: Trestní právo hmotné obecná část, 2. vydání, MU Brno, 1996, s. 232

¹⁰¹ Kratochvíl, V. et al: Trestní právo hmotné obecná část, 2. vydání, MU Brno, 1996, s. 232

¹⁰² Kuchta op. cit. 2, s. 142

„Obrana by měla být přiměřená, ne silnější, než nezbytně nutno. To však lze předem těžko odhadnout. Zákon proto toleruje i obranu nepřiměřenou, ba obranu zřejmě nepřiměřenou. Ale nějaká hranice tu musí být. Ta je vyjádřena slovy, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená.“¹⁰³

Pokud jsme si již definovali přiměřenost obrany, nezbyvá než specifikovat přívlastek “zcela zjevně”, který se do našeho trestního zákona dostal již zmiňovanou novelou č. 290/1993 Sb. Komentář k tomuto pojmu uvádí, že tento pojem je třeba posuzovat podle toho, jak se podmínky nutné obrany jevíly napadenému. “Zcela zjevné je to, co je jasné, očividné a nepochybné. Musí jít tedy o hrubý nepoměr. Pojem zcela zjevně je třeba vykládat širěji, než pojem zřejmě, který obsahovalo ustanovení §13 před novelou.”¹⁰⁴

Pokud by se po novele měla sestavit tabulka „*stupnice obran*“ analogická té, jež byla v odborné literatuře¹⁰⁵ uvedena před novelou, podle mého názoru by měla být rekonstruována takto:

1. Obrana zcela zjevně přiměřená
2. Obrana zjevně přiměřená
3. Obrana přiměřená (ale ne zcela zjevně)
4. Obrana nepřiměřená (ale ne zcela zjevně)
5. Obrana zcela zjevně nepřiměřená

Jen obrana uvedená pod bodem 5 bude překročením mezí nutné obrany ve smyslu §13 TrZ.

4.2.1.4 Posuzování přiměřenosti¹⁰⁶

„Posouzení, kdy je obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, vždy závisí na okolnostech konkrétního případu. Při posuzování přiměřenosti obrany musí být zjištěno i to, jaké fyzické konstituce byli útočník a obránce, jaký byl mezi nimi věkový rozdíl, zda jde o útočníka, který je znám svou agresivitou apod. Obrana je zcela zjevně nepřiměřená útoku, pokud podle poznatků a úsudku bránící se osoby, k jejímuž psychickému stavu vyvolanému útokem je nutno rovněž přihlížet, není potřebná k odvrácení útoku (R NS 5Tdo 162/2007).“

Pokud již máme definován pojem přiměřenosti, nabízí se otázka, z pozice koho je třeba tuto míru přiměřenosti hodnotit. Zatímco dřívější formulace “zřejmě” spíše nasvědčovala

¹⁰³ Dolenský, A.: Střílet nebo nestřílet? Právní praxe v podnikání, č. 2/1997, s. 12

¹⁰⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 118

¹⁰⁵ Císařová op. cit. 1, s. 44

¹⁰⁶ Podrobný a ucelený rozbor této problematiky nalezneme v české odborné literatuře zejména v publikaci JUDr. Vokouna s. 35 – 43. Dále pak ji zpracovává také Kuchta op. cit. 2, s. 154-158, avšak v této části se kniha zdá být pouze prepisem Vokounova díla. Proto jsem si dovolila čerpat z pražské publikace.

subjektivnímu hledisku, tedy hodnocení podle představ bránící se osoby, současná dikce "zjevně" nasvědčuje posunu k objektivnímu hledisku.

Při posuzování přiměřenosti tedy vzniká otázka, z pozice koho je třeba ji hodnotit, tzn., zda zcela zjevnou nepřiměřenost způsobu obrany a útoku hodnotit z pohledu samotného obránce – tedy *subjektivně*, nebo *objektivně*, tj. z hlediska všech občanů, popř. podle určitého objektivního úsudku. Tato hlediska je také možno spojit, tedy vyžadovat přiměřenost z pohledu obránce i průměrného občana současně nebo stanovit, že k existenci nutné obrany stačí zjištění kteréhokoliv z nich. „Základem všech těchto pojetí je však objektivní zjištění skutkového stavu na základě požadavku zásady materiální pravdy, tedy zda objektivně byly skutečně dány všechny podmínky nutné obrany. Soud pak zjišťuje, zda tyto skutkové okolnosti vyloží z objektivního hlediska, nebo zda přihledne k subjektivnímu hledisku a hodnocení těchto okolností ze strany obránce.“¹⁰⁷

a) Hledisko čistě objektivní

Podíváme-li se na synonymické vyjádření slova objektivní do slovníku cizích slov, zjistíme, že nás navede nazírat na hodnocení přiměřenosti věcně, nestranně, neutrálně či neosobně.

Objektivní hledisko je hodnocení přiměřenosti z pohledu kohokoliv, nebo tzv. průměrného občana.

“Především je nutno uvést, že zjistit skutečně objektivně, jaká byla intenzita útoku a obrany, nebude vždy snadné. Mnohem snadněji půjde zjistit způsobenou škodu než to, co hrotilo, a třeba zcela nebo vůbec nenastalo. Názory svědků a zejména obviněného a poškozeného se mohou značně lišit. Zjišťování objektivního stavu bude nutně vycházet ze subjektivních názorů.”¹⁰⁸

Základním problémem ovšem je, že se pro přiměřenost stanoví takové podmínky, které jsou pro jednající osobu nedosažitelné. „Osoba nemá možnost v případě neočekávaného útoku dlouze a všestranně vyhodnotit tento útok ze všech hledisek. Nemůže být nezaujatá. Je v psychickém tlaku a časové tísní. Musí jednat rychle a rozhodně.“¹⁰⁹ Osoba obránce je tím znevýhodňována, neboť v situaci nutné obrany bude málokdo k hodnocení jejich podmínek přistupovat objektivně.

Kromě toho dalším negativním faktorem tohoto hlediska je nemožnost jeho uplatnění v případě tzv. putativní nutné obrany, neboť neporovnává skutečný objektivní stav s obránčovou představou o tomto stavu.

Nezbývá tedy než souhlasit s názorem Vokouna¹¹⁰, že čistě objektivní hodnocení přiměřenosti není správné a zcela odůvodněné stanovisko.

Problematičnost spočívá v tom, že pro přiměřenost stanoví takové podmínky, které jsou pro reálnou jednající osobu zpravidla nedosažitelné.

---

¹⁰⁷ Kuchta op. cit. 2., s. 155

¹⁰⁸ Vokoun op. cit. , s. 38

¹⁰⁹ Vokoun op. cit. , s. 38

¹¹⁰ Vokoun op. cit. , s. 39

b) Hledisko čistě subjektivní

Tento přístup vychází z hodnocení situace a podmínek nutné obrany z hlediska obránce. Uvažuje se zde tedy úsudek konkrétní jednatelky osoby. Je zde tedy rozhodující, jak konkrétní jednatelka osoba v dané situaci podle svých představ posuzovala a hodnotila útok a následky svých jednání.

Dané hledisko odstraňuje nedostatky výše zmíněných koncepcí tím, že vychází z toho, co skutečně existuje, z čeho tedy fakticky sám konkrétní občan vychází při svých úvahách o vlastních jednáních. Tato koncepce rovněž zohledňuje tu nepopiratelnou skutečnost, že jednatelka osoba se nalézá ve zvláštním psychickém stavu, vyvolaném útokem a opomíjením tohoto faktu by se oprávněně jevilo vůči obránci jako nespravedlivé. Navíc je nutno si uvědomit, že každá osoba může mít různé pozorovací a rozumové vlastnosti a schopnosti a také že různé vnější podněty mohou na různé jedince působit zcela odlišným způsobem.

Zastáncem tohoto hlediska je např. Kratochvíl¹¹¹, který k přiměřenosti uvádí, že zřejmé je to, co je očividné, nepochybné, jasné. Tento výraz lze chápat subjektivně, tj. podle představ obránce. Požadavek rozšíření mezí nutné obrany musí dle něj znamenat zúžení výčtu okolností, na něž musí brát obránce zřetel a tím jeho menší zatížení při rozhodování.

Kritické hlasy vůči této čistě subjektivní koncepci namítají, že ve své čisté podobě nevyklučuje možnost účelového přizpůsobování představ obránce podle situace a okamžité potřeby a neumožňuje postihnout mylnost takových představ, pokud byl omyl vyvolán zaviněně obráncem. Ve svých důsledcích by toto hledisko mohlo vést ke zneužívání nutné obrany obráncem, který by tak své „představy“ mohl přizpůsobovat svému jednání.

V praxi se ukázalo, že při konkrétní situaci může obránce jen stěží vnímat všechny okolnosti, včas a správně je zhodnotit a stanovit jejich vzájemné vztahy. Teryngel¹¹² k tomu uvádí, že „je nutno vzít v úvahu, že situace nutné obrany je situací velkého emocionálního vypětí, kdy obránce má na rozhodování zlomky sekundy.“

Na druhou stranu přidává názor, který zastávají i další teoretici jako např. Kratochvíl¹¹³, Císařová¹¹⁴, Šámal¹¹⁵, totiž že subjektivní hledisko není možné přijímat absolutně, aby nedošlo k ospravedlnění závažných a zásadních chyb obránce. Šámal problematiku hodnotí tak, že „musí jít o přiměřený úsudek konkrétní osoby v konkrétní situaci za konkrétních okolností, tedy jak se situace jevila obránci v době jednání. Nelze zaujmout zcela subjektivistický přístup

---

¹¹¹ Kratochvíl, V. et al: Trestní právo hmotné obecná část, 2. vydání, MU Brno, 1996, S. 232

¹¹² Teryngel, J., Liška, P.: Zbraně, střelivo a právo. 1. vydání, Orac Praha 2000, s. 103

¹¹³ Kratochvíl, V. et al: Trestní právo hmotné obecná část, 2. vydání, MU Brno, 1996, s. 232

¹¹⁴ Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací. 1. Vydání. AUC Iuridica 1986, č. 1, s. 40

¹¹⁵ Šámal, P.: K vládnímu návrhu novelizace ustanovení § 13 tr. Zák. o nutné obraně.

Právní praxe, roč. XLII, č. 2/1994, s. 82, též Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001

založený jen na představách bránící se osoby, když vždy je nutno celou situaci posuzovat a hodnotit komplexně v celém jejím vývoji, v konkrétním čase a na konkrétním místě“. Souhlasí totiž s D. Císařovou¹¹⁶ a doplňuje ji v tom smyslu, že „nelze toto pojetí vzít absolutně, neboť by mohlo dojít k ospravedlnění závažných a zásadních chyb obránce, jeho zcela chybného hodnocení situace, založeného např. na nepozornosti, v důsledku čehož by bránící se poškozený neodpovídal za následky, pokud by obrana odpovídala jeho mylným představám.“

c) Spojení objektivního a subjektivního hlediska

Při použití tohoto hlediska se nutná obrana považuje za přiměřenou tehdy, je-li přiměřená objektivně a současně též subjektivně. Zde se budou přirozeně opakovat negativa hlediska čistě subjektivního, zmíněné výše, protože není-li obrana objektivně přiměřená útoku, pak bez ohledu na subjektivní prvek bude nepřiměřená a naopak. Tedy znovu budeme obranu hodnotit jako nepřiměřenou, byť by si ji obránce sebedůvodněji představoval jako přiměřenou. Opět se tak znevýhodňuje jednající osoba, neboť od ní žádáme takovou úvahu, o které předem víme, že jí vesměs nebude žádná konkrétní osoba v konkrétní situaci schopna. Doplněním subjektivního kritéria k objektivnímu tedy problém nebude odstraněn, neboť zde stále požadavek objektivního posouzení zůstává.

Podle Vokouna¹¹⁷ ve své podstatě toto pojetí představuje stanovisko, že nutná obrana je přiměřená i tehdy, je-li objektivně nepřiměřená, avšak omyl bránícího se je omluvitelný okolnostmi útoku, resp. psychickým stavem napadené osoby.

Kuchta¹¹⁸ k této koncepci dodává, že znamená oproti pojetí čistě objektivnímu nebo čistě subjektivnímu zpřísnění, neboť pokud kterékoli toto hledisko není naplněno, nejedná se o nutnou obranu.

d) Úsudek průměrného občana

Tato koncepce jen zdánlivě odstraňuje problémy plynoucí z čistě objektivního či subjektivního hlediska. První výhrada se týká skutečnosti, že proti útoku nejedná průměrný občan s průměrnými pozorovacími a rozumovými schopnostmi, ale zcela konkrétní člověk v konkrétní situaci.

Potíže vznikají rovněž při definici tzv. průměrného občana a jeho průměrného úsudku. Protože každý člověk je bytost naprosto individuální, s neopakovatelným depozitem vlastností, rysů a schopností je sice určitým způsobem najít generalizací určité vlastnosti a znaky, které by byly našim generacím společné, ale stále tato skutečnost neumožní vytvořit jakéhosi průměrného člověka. Každý jedinec není totiž mechanickým nositelem společných vlastností

---

¹¹⁶ Císařová op. cit. 1, s. 40

¹¹⁷ Vokoun op. cit. ,s. 37

¹¹⁸ Kuchta op. cit. 2, s. 157

člověka, nemluvě o tom, že u některých se nemusí tyto vlastnosti vyskytnout vůbec. Nezohledňuje se totiž subjektivní situace obránce, jehož úsudek se nepochybně může lišit od hypotetického průměrného úsudku průměrného občana. Skutečný průměrný občan s průměrnými pozorovacími a rozumovými schopnostmi totiž neexistuje. Existuje vždy reálný člověk s konkrétními vlastnostmi, jehož úsudek se může lišit od hypotetického úsudku průměrného občana. Občan, který by jednal v obraně způsobem nepřiměřeným průměrnému úsudku, by byl vlastně stíhán i zato, že není průměrným občanem, že má podprůměrné vlastnosti a schopnosti. Takový přístup by přinesl i potíže v praxi, neboť předmětem dokazování by se pak muselo stát i zjišťování, zda vlastnosti a úsudek jak obviněného, tak hodnotícího orgánu odpovídají, či neodpovídají průměrnému úsudku.

Pokud bychom mohli postupovat „cestou průměrného člověka“, bezpochyby by nám to usnadnilo práci i v jiných oblastech a institutech právní vědy. Obávám se však, že bychom touto cestou mohli sklouznout do sféry jakéhosi automatického přístupu s nepředstavitelnými následky.

Analýzou uvedených hledisek tedy dojdeme k závěru, že společným negativem jak hlediska čistě objektivního tak hlediska se syntézou objektivního i subjektivního pojetí je fakt, že jako kritérium stanoví objektivní posouzení způsoby útoku a obrany, čehož konkrétní bránící se osoba nebude zpravidla schopna. Hledisko pro posuzování je tu stanoveno takové, že ve většině případů nebude pro jednající osobu dosažitelné. Nedostatek koncepce průměrného občana spočívá v tom, že nelze obecně a jednoznačně vymezit, co to je průměrný člověk s průměrným úsudkem. A nutno dodat, že v postavení jednající osoby nevystupuje člověk průměrný, ale vždy zcela specifická a konkrétní osoba. Konečně nevýhodou koncepce čistě subjektivní je riziko účelového zneužívání ze strany obránce neumožňuje ani postihnout situaci, kdy představy osoby jsou mylné a omyl byl vyvolán nedbalým postojem této osoby.

Příčiny neshody úsudku jednajícího se skutečností

Naše současná teorie i praxe se spíše kloní k subjektivnímu hledisku a vyslovuje požadavek posuzování přiměřenosti nutné obrany podle *úsudku* jednající osoby o způsobu útoku, odůvodněného psychickým stavem, vyvolaným útokem. Níže uvedené řádky odůvodní tento postup.

„Jednající osoba se v době obrany nalézá ve specifickém stavu vyvolaném útokem.“¹¹⁹ Většina teoretiků se proto kloní k závěru, že je třeba k tomuto stavu přihlížet, tj. vycházet z úsudku jednající osoby, tedy z jejích představ o způsobu útoku. Tyto představy však nemohou být libovolné, ale musí být důvodné a opodstatněné. Docela dobře si umím představit situaci, kdy obránce u soudu bude účelově a na míru přizpůsobovat své „představy“ tak, aby zpětně odpovídali jeho jednání. Není samozřejmě nic neprůkaznějšího než představy odehrávající se v představách pachatele, tedy v jeho vědomí. „Z různých důvodů si jednající osoba vytváří určitou „kvazipředstavu“, vzniklou zpravidla nadhodnocením skutečného úsudku. Nelze však

---

¹¹⁹ Vokoun op. cit. ,s. 43

samozřejmě ani vyloučit opačný případ, tj. úmyslné prezentování takového úsudku, který je záměrným zmenšením skutečnosti.¹²⁰ Pro účely prezentace problematiky úsudku jednatelova však tyto „kvazipředstavy“ opustíme a budeme uvažovat pouze skutečné úsudky, které jednatelova osoba mohla odůvodněně mít.

Poznání útoku může být a zpravidla také bývá nepřesné. Kromě objektivní nemožnosti poznat správně fakta k tomu přispívají různé chyby a omyly, které se mohou objevit v kterékoli fázi poznávacího procesu, tedy jak ve fázi smyslového vnímání, tak ve fázích rozumového uvažování.

Fáze smyslového vnímání jednatelova může být doprovázena různými klamy a iluzemi. Kromě toho poruchy vnímání mohou nastat při silných emocích jako je např. strach či úzkost nehledě na různé biologicko-fyzické danosti konkrétní osoby.

Rovněž fáze racionálního uvažování může být narušena různými faktory, jako jsou např. poruchy vědomí, myšlení či intelektu. Tyto poruchy se mohou vyskytovat i u zcela zdravých jedinců. Těmto všem poruchám poznávacího procesu je společné, že mohou být vyvolány takovými stavy, jako je strach, úlek, stres apod. Důležité je, že pod vlivem všech těchto stavů může dojít k nepřesnému a nereálnému posuzování objektivních skutečností. Úsudek jednatelova se tak může odchylovat od skutečného stavu.

„Přiměřenost nutné obrany je třeba posuzovat podle úsudku jednatelova osoby, odůvodněného psychickým stavem vyvolaným útokem. Byl-li tento úsudek nesprávný, půjde o exces pouze tehdy, nebyla-li tato nesprávnost úsudku způsobena psychickým stavem jednatelova vyvolaným tímto útokem, pokud lze v této nesprávnosti spatřovat alespoň nevědomou nedbalost ze strany jednatelova.“¹²¹ Psychický stav (silné rozrušení) je možno zhodnotit jako polehčující okolnost.

Ostatní okolnosti mající vliv na vnímání a hodnocení obránce (např. jeho nepozornost) budou zhodnoceny v rámci skutkového omylu o okolnostech vylučujících protiprávnost. Tento omyl může zakládat pouze odpovědnost za nevědomou nedbalost.

Lze tedy vyvodit závěr, že přiměřenost nutné obrany je třeba posuzovat podle úsudku konkrétní jednatelova osoby o způsobu útoku, jakož i o možnostech a následcích vlastních jednání, odůvodněného psychickým stavem a konkrétními okolnostmi případu. Za exces pak lze považovat jen ty případy neshody úsudku se skutečností, které nelze odůvodnit těmito faktory

„Takovéto posuzování pak bude patně zárukou, že tato osoba nebude neodůvodněně stíhána, pokud aktivně a uvědoměle vystoupí na ochranu zájmů nejen svých vlastních, ale i jiných osob nebo zájmů celé společnosti, i když její úsudek o rozhodných skutečnostech nebude zcela přesný a objektivní. Důsledné zkoumání takového úsudku psychickým stavem a okolnostmi případu bude současně zárukou, že pod rouškou nutné obrany nebude docházet k úmyslným trestným činům a že případy takto neodůvodněných excesů budou postiženy.“¹²²

---

¹²⁰ Vokoun op. cit. , s. 44

¹²¹ Vokoun op. cit. , s. 47

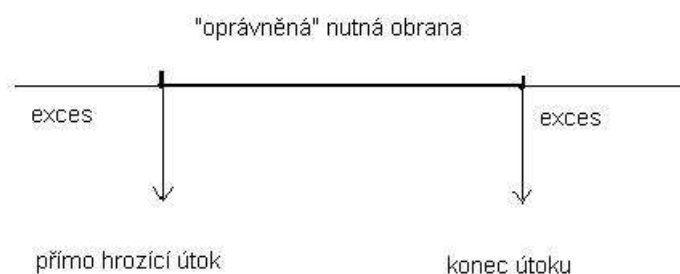
¹²² Vokoun op. cit. ,s. 53

Je nesporné, že je nutno také vycházet z požadavku zásady materiální pravdy, tj. skutečného stavu věci, tedy zda skutečně existoval útok vyvolávající nutnou obranu a zda vyvolaná obrana mu byla zcela zjevně nepřiměřená. Objektivním posuzovatelem zde musí být orgán činný v trestním řízení, nejčastěji soud. Avšak tento orgán se musí „vmyslet“ do postavení konkrétní osoby, protože posuzování přiměřenosti podle úsudku konkrétně jednajících osob bude zřejmě zárukou, že taková osoba nebude neodůvodněně stíhána, pokud aktivně a uvědoměle vystoupí na ochranu zájmů nejen vlastních, ale i jiných osob nebo zájmů celé společnosti, i když její objektivní úsudek o rozhodných skutečnostech nebude zcela přesný a objektivní.¹²³

Při rozhodování o konkrétním případě orgány činné v trestním řízení, které jsou ve výhodě, neboť hodnotí událost po té, co se stala, musí vzít v úvahu a posoudit, nakolik bylo subjektivní hodnocení situace napadeným vzhledem k jeho úrovni poznání, momentu překvapení, strachu či znalosti útočníka objektivní.¹²⁴

4.2.2 Tzv. Exces extenzivní

Jednání v nutné obraně je časově omezené. Může trvat nejdříve od okamžiku, kdy útok přímo hrozí, nejpozději do okamžiku, kdy již definitivně skončil. Proto se o tomto překročení někdy hovoří jako o „excesu co do doby zákroku“¹²⁵. Za rozhodující časové hranice je třeba tedy považovat okamžik, kdy se z hrozícího útoku stane útok přímo hrozící, a na druhé straně

okamžik, kdy již útok skončil. V rámci tohoto časového intervalu je nutná obrana realizovatelná. Za hranicemi těchto časových mezí již dochází k překročení mezí nutné obrany, čili k excesu. K překročení mezí dojde tedy tehdy, když obrana nebyla provedena v době, kdy útok přímo hrozil nebo trval.

Je možno obecně konstatovat, že útok bezprostředně hrozí, jestliže podle okolností případu je jasné, že bude s velkou pravděpodobností bez prodlení následovat. V žádném případě však není třeba vyčkávat, až například útočník zasadí první úder. To by také mohlo znamenat, že se již nebudeme mít možnost bránit. Musí být jasné, že útok bude bez prodlení za hrozbou následovat. Hrozba útočníkem nemusí být přítom ani vyslovena, postačí, když z okolností

¹²³ Vokoun op. cit. , s. 53

¹²⁴ Fico R.: Nutná obrana, Ludoprint Trenčín 2001, s. 98

¹²⁵ Solnař V., Fenyk J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac 2003, s. 155

případu vyplývá (např. útočník je v okolí nechvalně znám svoji agresivitou či samotný fakt obstarávání si zbraně).

Někteří teoretici uznávají exces extenzivní jen jako opožděný, jiní i předčasný, kdy útok hrozil, ale nehrozil bezprostředně.¹²⁶

4.2.2.1 Předčasná obrana

Na problematiku předčasné obrany nazírají pražské učebnice rozdílně. Novotný¹²⁷ (shodně s Komentářem¹²⁸) uvádí, že k předčasné obraně dochází tehdy, když je obranné jednání provedeno v době, kdy útok ještě bezprostředně nehrozí. Jelínek tvrdí, že „při předčasné obraně o nutnou obranu vlastně ani nejde a nejde ani o překročení mezí nutné obrany.“¹²⁹

O předčasnou obranu půjde tehdy, když pachatel sice obranu uplatňoval v době, kdy útok hrozil, avšak nehrozil bezprostředně. Přičemž o bezprostřední hrozbě můžeme mluvit tam, kde s ohledem na konkrétní průběh událostí lze důvodně očekávat, že k útoku bez prodlení záhy dojde.¹³⁰

Nelze-li tedy s ohledem na konkrétní průběh událostí důvodně očekávat, že k útoku bez prodlení záhy dojde, nebude útok bezprostředně hrozit a tím pádem nebudou splněny ani základní podmínky vytvářející stav nutné obrany. Jak jsem totiž již zmiňovala ve výkladu o podmínkách vytvářejících stav nutné obrany, bezprostřední hrozba nebo trvání útoku je nezbytnou podmínkou nutnou k tomu, aby stav nutné obrany vůbec vznikl. Logicky vzato, pokud stav nutné obrany vůbec nevznikne, není možno v intencích nutné obrany jednat a tím méně překročit meze tohoto jednání. Domnívám se tedy, že v případě předčasné obrany o exces vůbec nepůjde. Nicméně tato skutečnost podle mého názoru nebrání tomu, aby se takovéto předčasné jednání posoudilo jako polehčující okolnost podle § 33 písm. f) TrZ.

4.2.2.2 Obrana po skončení útoku

„Útok je ukončen, pokud nehrozí zájmům chráněným trestním zákonem další nebezpečí, anebo jsou tyto zájmy již porušeny a nehrozí nebezpečí dalších škod.“¹³¹ Stav nutné obrany zaniká, upustil-li útočník dobrovolně natrvalo od dalšího jednání a další útok již od něj nehrozí, popř. též jestliže útočník svůj záměr již realizoval. Koncovým momentem přípustné nutné obrany je tedy okamžik faktického ukončení trvajícího útoku, popř. jeho bezprostřední hrozby. Je tomu tak zejména proto, že nutnou obranou nemůže být situace, kdy poté, co je dokonán trestný čin, proti němuž obrana směřuje, vyrazí původní napadený do jakéhosi protiútku.

---

¹²⁶ Císařová op. cit. 1, s. 39

¹²⁷ Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání, s. 278

¹²⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 119

¹²⁹ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006, s. 254

¹³⁰ Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání, s. 273

¹³¹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 115

Odborná literatura se shoduje na tom, že nutná obrana proti ukončenému útoku je nepřipustná.¹³² Shoda však již nepanuje v tom, zda je opožděné odvracení útoku možno považovat za exces či nikoli. V této souvislosti se mi jako argumentačně silné jeví toto stanovisko našich právních teoretiků: „Proti útoku, který je již dokončen, a to jakýmkoliv způsobem není již nutná obrana přípustná a lze ji zpravidla považovat jen za mstu, nikoli za odvracení útoku. Opožděné odvracení útoku nelze patrně posuzovat jako překročení mezí nutné obrany, nejde pak již o nutnou obranu, ale o odvetu. Poněvadž však byl zpravidla čin vykonán v silném rozrušení (§33 písm. a) TrZ), dospěje se podle našeho práva k podobnému závěru, jako kdyby došlo k překročení mezí nutné obrany.“¹³³

4.3 Putativní nutná obrana

Výrazu „putativní (domnělé) krajní nouze a nutná obrana“ se někdy užívá ve dvojím smyslu. V užším smyslu se tím míní případy, kdy nebezpečí nebo útok nejsou skutečné, ale existují pouze v představě jednající osoby. V širším smyslu sem bývají řazeny i případy domnělého splnění podmínek dalších, které však reálně splněny nejsou (např. přiměřenost, proporcionalita atd.) Společné oběma případům je, že „domnělost“ logicky vylučuje úmysl a tyto případy, řešené podle zásad o skutkovém omylu, dávají možnost kvalifikovat omyl ve splnění podmínek nutné obrany nebo krajní nouze pouze jako nedbalost, lze-li ji právě v tomto omylu spatřovat.¹³⁴

Pokud není splněna podmínka reálně hrozícího útoku a ten je pouze domnělý, hovoříme o stavu putativní (domnělé) nutné obrany. Domnělý útok je takový útok, který existuje pouze v mylné představě osoby, která jej odvrací anebo nedosahuje předpokládané intenzity.¹³⁵ K této situaci dochází tehdy, když pachatel subjektivně mylně předpokládá, že zde existuje přímo hrozící útok na zájem chráněný trestním zákonem, avšak taková podmínka zde vůbec objektivně není. Putativní nutná obrana se posoudí podle zásad o skutkovém omylu, který vylučuje odpovědnost za úmyslný trestný čin. Jestliže tu byly podmínky nutné obrany pouze v představě pachatele a nebyly překročeny meze této domnělé nutné obrany, nemůže být pachatel odpovědný za úmyslný trestný čin. Je však třeba zkoumat, zda nejde o trestný čin z nedbalosti. O ten by šlo tehdy, pokud nedbalost spočívala právě v omylu pachatele, tedy v tom, že pachatel měl a mohl vědět, že o skutečné nebezpečí tu nejde.

Omyl pachatele o skutkových okolnostech týkajících se podmínek a mezí nutné obrany se posoudí podle obecných zásad o skutkovém omylu. Pokud se pachatel mýlil ve skutkových okolnostech týkajících se podmínek zcela zjevné přiměřenosti, byl by posuzován podle zásad o

¹³² Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. vydání s. 274, Jelínek op. cit. s. 250, Komentář s. 115

¹³³ Solnař V., Fenyk J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac 2003, s. 155

¹³⁴ Vokoun op. cit. , s. 61

¹³⁵ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 125

skutkovém omylu, a proto by byl beztrestný nebo odpovědný nejvýše za kulpózní trestný čin. Domníval-li se pachatel mylně, že zde útok je, nepřičítá se mu trestný čin úmyslný, ale zjišťuje se, není-li v tom, že pachatel správně nepoznal situaci, nedbalost. Tak tomu bude v případě, že pachatel sice nevěděl, že ve skutečnosti o útok nejde, ale podle svých osobních poměrů a okolností měl a mohl poznat, že jde jen o útok zdánlivý.¹³⁶ Tento přístup není podle Vokouna¹³⁷ patrně nejvhodnější, neboť i při putativní nutné obraně nebo krajní nouzi v užším smyslu mohou být další podmínky nesplněny úmyslně.

Vykročení z mezí nutné obrany je možné i u nutné obrany domnělé, kde třeba vycházet z představy pachatele.¹³⁸

Fico¹³⁹ má na tuto problematiku tento názor: „Zejména po novelizaci právní úpravy nutné obrany z roku 1994 by se tomu, kdo koná v rámci putativní obrany, mělo důsledněji přiznávat dobrozdání účinků skutkového omylu, a to především v podobě úplné beztrestnosti konajícího.“

„Jednání v putativní obraně zůstává nebezpečným pro společnost, a proto se proti němu připouští nutná obrana.“¹⁴⁰

4.4 Posouzení DE LEGE FERENDA

Zejména v současné době, kdy byl poslanci puštěn do třetího čtení nový trestní zákon, se úvahy nad dostatečností dosavadní právní úpravy a vhodností nové jeví jako vysoce aktuální.

Pro následující úvahy bude vhodný pohled na původní znění § 29 nového trestního zákona, jenž bylo součástí vládního návrhu trestního zákoníku z roku 2004. To mělo znít takto:

„§ 29

Nutná obrana

(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.

(2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, místu a času útoku, anebo okolnostem vztahujícím se k osobě útočníka nebo osobě obránce.

(3) Ten, kdo odvrací útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, není trestný, jednal-li v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem.“

¹³⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001 s.116

¹³⁷ Vokoun op. cit., s. 61

¹³⁸ Solnař V., Fenyk J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac 2003, s. 156

¹³⁹ Fico R.: Nutná obrana, Ludoprint Trenčín 2001, s. 23

¹⁴⁰ Kratochvíl, V. et al: Trestní právo hmotné obecná část, 2. vydání, MU Brno, 1996, s. 232

Společným jmenovatelem navrhovaných změn institutu nutné obrany byla především snaha o zpřesnění podmínek, za kterých by bylo možno v rámci této okolnosti vylučující protiprávnost jednat.

„Došlo ke zpřesnění „nevýstižného“ termínu „způsob útoku“, kde vedle tohoto jsou vyjmenovány i další okolnosti, které ovlivňují samotné obranné jednání napadeného v okamžiku útoku. Po vzoru trestních zákoníků vyspělých zemí Evropy bylo současné ustanovení dále doplněno o odstavec 3, v němž se posiluje postavení obránce, který v důsledku subjektivních pocitů vyvolaných útokem nesplní zcela podmínky nutné obrany. Obránce není na základě tohoto trestně odpovědný ani za trestný čin spáchaný z nedbalosti.“¹⁴¹

V souvislosti se zpracováním jednotlivých připomínek do výše uvedeného vládního návrhu trestního zákoníku z roku 2004 se podoba znění ust. § 29 navrhovaného trestního zákoníku silně zredukovala. Nejprve byl vypuštěn odst. 3, který rozdělil renomované trestněprávní teoretiky na dvě skupiny, kdy jedna skupina s vytvořením a začleněním odst. 3 souhlasila, avšak druhá nikoliv. Následně pak došlo k vypuštění okolností uvedených v odst. 2, které doplňovaly a zpřesňovaly „nevýstižný“ termín způsob útoku.

Současná podoba ust. § 29 navrhovaného trestního zákoníku je po vypořádání se s připomínkami téměř identická se současným zněním ust. § 13 trestního zákona a vypadá následovně:

„§ 29

Nutná obrana

(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem.

(2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Domnívám se, že původní znění z roku 2004 vhodným způsobem reagovalo na nedostatky, s kterými se doposud potýká současná trestněprávní úprava institutu nutné obrany. Jako pozitivní bych hodnotila zejména nový odstavec posilující postavení obránce, kdy tento v důsledku subjektivních pocitů vyvolaných útokem nesplní zcela podmínky nutné obrany. Celkově tak tato nepřijatá koncepce měla zřejmě zvýhodnit postavení obránce na úkor útočníka a zabránit tak tomu, aby se obránce ocitl na lavici obžalovaných místo útočníka, v čemž spatřuji „krok správným směrem“. Je tedy podle mého názoru smutné, že úprava nutné obrany tak, jak se zatím probojovala do třetího čtení, tato hlediska nepřevzala a zůstala kromě vizuální úpravy téměř beze změny.

Větší pozornost zákonodárce by měla být podle mého názoru věnována překročení mezí nutné obrany. Ve většině ostatních právních úprav je překročení mezí nutné obrany upraveno jako beztrestný nedbalostní exces, což se mi jeví jako vhodné řešení.

---

¹⁴¹ Hruška J.: Institut nutné obrany ve světle navrhované rekodifikace trestního zákoníku, Trestní právo 12/2007

Pozornost zákonodárce by tak měla být pro futuro zaměřena zvláště směrem k:

- a) vyloučení trestní odpovědnosti při nedbalostním překročení mezí nutné obrany,
- b) obligatornímu zvýhodnění excesu při ukládání trestu, např. jako polehčující okolnost
- c) vytvoření privilegovaných skutkových podstat
- d) vyloučení protiprávnosti v případech, kdy exces byl vyvolán úlekem, strachem, nebo jinými afekty

Nejvhodnějším řešením je dle mého názoru upravit jako trestné pouze úmyslné překročení mezí nutné obrany, nebo úplné vyloučení protiprávnosti překročení mezí nutné obrany v případech afektu. A to právě proto, že situace nutné obrany sama o sobě vylučuje schopnost řádného posuzování situace a tudíž také adekvátní reakci. Jak již bylo uvedeno výše, snahou státu je spíše občany k nutné obraně motivovat, proto by měli mít jistotu beztrestnosti takového jednání.

5 VYMEZENÍ POJMU PŘEKROČENÍ KRAJNÍ NOUZE

5.1 CELKOVÁ CHARAKTERISTIKA VŠECH PODMÍNEK KRAJNÍ NOUZE

Mezi základními znaky krajní nouze můžeme zařadit tyto¹⁴²:

- a) Odvracení nebezpečí
- b) Subsidiarita
- c) Proporcionalita

Rovněž u krajní nouze budu vycházet z dělení podmínek, které bylo naznačeno výše. Podle tohoto vzoru je možné odlišit podmínky, které vytvářejí „stav“ krajní nouze a podmínky vlastního dovoleného jednání v krajní nouzi.

Mezi podmínky vytvářející stav krajní nouze podle mého názoru patří tyto přívlastky pojmu nebezpečí:

- Reálná existence nebezpečí
- Přímo hrozící nebezpečí
- Nebezpečí hrozící zájmů chráněnému trestním zákonem

---

¹⁴² Solnař V., Fenyk J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac 2003, s. 140

Podmínky dovoleného jednání v krajní nouzi bych vymezila takto:

- Subsidiarita – nemožnost odvrátit nebezpečí jinými způsoby
- Proporcionalita způsobeného následku
- Neexistence povinnosti nebezpečí snášet

5.1.1 Podmínky vytvářející stav krajní nouze

Podmínky vytvářející stav krajní nouze je možno považovat za souhrn takových podmínek, při jejichž komplexním splnění vzniká právo jednat v krajní nouzi, resp. při jejich zániku rovněž zaniká právo v krajní nouzi jednat.¹⁴³

5.1.1.1 Reálná existence nebezpečí

Základní podmínkou pro vznik stavu krajní nouze je, že musí být odvráceno *nebezpečí*, které přímo hrozí zájmu chráněnému trestním zákonem.

Podle právní teorie je nebezpečí stav hrozící poruchou některého zájmu chráněného trestním zákonem. Porucha hrozí jednomu ze zájmů chráněnému trestním zákonem a může být odvrácena pouze poruchou druhého zájmu. Nutně tak dochází ke střetu těchto zájmů společnosti na ochraně různých společenských vztahů. „Krajní nouze bývá proto označována jako stav, kdy je možné chránit zájem, který chrání trestní zákon, jen tím, že se obětuje jiný takový zájem.“¹⁴⁴ „Často mívá podobu kolize dvou povinností při ochraně různých společenských hodnot, kdy dodržení povinnosti jedné je možné jen za cenu porušení povinnosti druhé.“¹⁴⁵ Jelikož trestní zákon stanoví, že čin, který by jinak byl trestným činem, jím není, jde-li o krajní nouzi, čin, jímž je odvrácena prvotní porucha, je tedy oprávněný a ospravedlněný a nemůže být proto trestným činem.

Odborná literatura se shoduje na tom, že původ nebezpečí není rozhodující. Mohou jím být přírodní síly, zvířata (pokud nejsou poštvána člověkem), věci, působení strojů a mechanismů člověkem nevyvolaných, biologické a fyziologické procesy, kolize povinností apod.¹⁴⁶

Pod pojem nebezpečí řadíme i nebezpečná lidská jednání, která z různých důvodů nespádají pod institut nutné obrany. Sem zahrnujeme případ, kdy nebezpečí sice vyvolal člověk, ale jednání v krajní nouzi směřuje proti následkům takového jednání, dále případy kdy konkrétní

---

¹⁴³ Vokoun op. cit. , s. 62

¹⁴⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 124

¹⁴⁵ Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání, s. 264

¹⁴⁶ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006,s. 243

člověk nebezpečí vyvolal, ale odvracející jednání působí újmu jiným osobám a konečně případy kdy zdrojem nebezpečí jsou děti, osoby nepříčetné a osoby jednající ve skutkovém omylu.

Nebezpečí může být způsobeno též oprávněným činem.¹⁴⁷ Rovněž může být původcem nebezpečí osoba, která je jím sama ohrožena. Pokud jde o nebezpečná lidská jednání, která jsou trestným činem, je proti nim rovněž jednání v krajní nouzi přípustné.

Dále musí být nebezpečí reálné – skutečně existující, nikoli tedy pouze v představě jednajícího (viz. domnělá krajní nouze).

Případy, kdy pachatel sám nebezpečí vyvolal

Dosud nevyřešeným problémem současné koncepce krajní nouze je, zda je krajní nouze vyloučena v těch případech, kdy pachatel sám nebezpečí vyvolal.

Trestní zákon žádné výslovné omezení v tomto smyslu neobsahuje. Z toho většina autorů dovozuje, že krajní nouze v takových případech vyloučena není. Novotný shodně s Komentářem uvádějí, že „nebezpečí může být způsobeno i tou osobou, která je sama ohrožena. Je třeba vyloučit nebezpečí vyprovokované tam, kde je jednající záměrně vyvolal, aby se vyhnul trestní odpovědnosti a trestu za jednání.“¹⁴⁸

Závěr učiněný ve větě první tohoto citátu, byl kritizován už Poláškem a Kollárem¹⁴⁹: „Takové řešení je nelogické v těch případech, kdy samo vyvolání nebezpečí je trestným činem a v případech, kdy nebezpečí je vyvoláno nedbalostí a odvrácením tohoto nebezpečí vznikla škoda, jejíž kulpózní zavinění by za jiných okolností bylo trestným činem.“ Nesouhlasí však ani s druhou větou o vyloučení záměrně vyvolaného nebezpečí, protože tento výklad podle nich nemá oporu v zákoně a kromě toho by byl zřejmě příliš úzký.

Pokud bychom vyšli ze zákazu libovolného rozšiřování podmínek trestní odpovědnosti v neprospěch pachatele, patrně bychom krajní nouzi museli v tomto případě připustit.

Osobně se ale domnívám, že by mělo být možné vyloučit krajní nouzi u pachatele, který úmyslně způsobil nebezpečí, aby při jeho odvrácení mohl způsobit naplánovaný trestný čin.

Každopádně by pro snadnější řešení těchto situací byla potřebná konkrétní zákonná úprav

5.1.1.2 Přímou hrozcí nebezpečí

Dalším nutným přívlastkem nebezpečí je skutečnost, že hrozí přímo, bezprostředně. Z toho plyne, že pokud nebezpečí ještě bezprostředně nehrozí nebo naopak již pominulo, podmínky pro krajní nouzi nejsou splněny a nelze tedy v krajní nouzi jednat.¹⁵⁰ „Za přímo hrozcí

¹⁴⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 125

¹⁴⁸ Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání,s. 265 Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 125

¹⁴⁹ Polášek M., Kolár J. - Některé problémy vyloučení krajní nouze, Právník 7/1975,s. 790

¹⁵⁰ Vokoun op. cit., s. 63

nebezpečí je třeba považovat takový stav, kde vývoj událostí rychle spěje k poruše nebo sice tento vývoj je přerušen, nepokračuje, ale jsou splněny všechny podmínky potřebné k tomu, aby hrozící porucha nastala, když k uskutečnění zbývajících podmínky či podmínek stačí náhoda, která může kdykoli bezprostředně a s velkou pravděpodobností nastat.¹⁵¹ Bezprostřednost tedy zde vytváří jakousi časovou hranici, za kterou ani před kterou nelze jít.

5.1.1.3 Nebezpečí hrozící zájmů chráněnému trestním zákonem

Posledním specifikem je, že nebezpečí musí hrozit zájmu chráněnému trestním zákonem. Tady platí analogicky to, co již bylo řečeno ve výkladu o nutné obraně k útoku. Může jít o zájmy vlastní i cizí, neboť k jednání v krajní nouzi je oprávněn zásadně každý. Tedy nejen ten, jehož zájmy jsou bezprostředně ohroženy, ale i ten, jehož zájmy ohroženy v konkrétním případě nejsou (tzv. pomoc v krajní nouzi).

5.1.2 Podmínky dovoleného jednání v krajní nouzi

5.1.2.1 Nemožnost odvrátit nebezpečí jinými způsoby – subsidiarita

Je-li nebezpečí možno spolehlivě a včas odvrátit jiným způsobem, než jednáním v krajní nouzi, nelze k jednání v krajní nouzi přistoupit.

„Jestliže existuje reálná a jistá možnost, že lze nebezpečí odvrátit jinak, než jednáním v krajní nouzi, nelze k jednání v krajní nouzi přikročit.“¹⁵²

Požadavek subsidiarity je odůvodněn tím, že v krajní nouzi je újma zásadně způsobována tomu, kdo nebezpečí sám nevyvolal a lze-li nebezpečí odvrátit bez ohrožení zájmu této osoby, má se tak stát a nemá být nebezpečí na tuto osobu přesouváno.

5.1.2.2 Proporcionalita způsobeného následku

Následek způsobený jednáním v krajní nouzi nesmí být stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, jinak o krajní nouzi nejde. „Požadavek proporcionality je výrazem toho, že nelze připustit záchranu jednoho zájmu obětováním rovnocenného zájmu jiného, neboť to by nezbavovalo čin povahy nebezpečné pro společnost.“¹⁵³

Je jasné, že závažnost následku hrozícího a způsobeného bude nutno posuzovat v každém jednotlivém případě zvláště s přihlédnutím ke všem okolnostem a souvislostem případu. „Způsobený následek je zřejmě stejně závažný jako ten, který hrozil, jestliže je způsoben na zájmu, který je stejně významný jako zájem, který osoba ve stavu krajní nouze bránila, přičemž

¹⁵¹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001 s. 125

¹⁵² Vokoun op. cit. , s. 63

¹⁵³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 126

má stejnou intenzitu jako hrozící následek, nebo je-li i při dotčení rozdílných zájmů svou povahou a intenzitou srovnatelný s následkem, který hrozil. Závažnější je pak tento následek v případě, dotýká-li se stejně významného zájmu a má větší intenzitu než hrozící následek, nebo se dotýká zájmu významnějšího a v porovnání s hrozícím následkem, včetně zvážení rozdílnosti dotčených zájmů, má alespoň rovnocenný význam.¹⁵⁴

5.1.2.3 Neexistence povinnosti nebezpečí snášet

Tato podmínka znamená, že jestliže má určitá osoba povinnost určité nebezpečí v určitých případech snášet, nevzniká jí vůbec v těchto případech možnost v krajní nouzi jednat.

V krajní nouzi může zásadně jednat nejen ten, jehož zájmy jsou ohroženy, ale i jiné osoby. Pokud však určité kategorie osob z titulu svého povolání mají zvláštní povinnost určitý druh nebezpečí snášet a aktivně mu čelit, nemohou odmítnout plnění svých povinností s odvoláním na skutečnost, že by se právě plněním těchto povinností vystavily nebezpečí újmy.¹⁵⁵ Mezi příklady bývá nejčastěji uváděn lékař při nebezpečí nákazy, policista při zákroku, voják ve válce atp.

Z tohoto hlediska není rozhodující, zda je povinen nebezpečí snášet ten, kdo je odvrací, nýbrž zda je povinen toto nebezpečí snášet ten, komu hrozí. Nešlo by tedy o krajní nouzi nejen tam, kde by toto nebezpečí odvracel sám ten, kdo byl povinen ho snášet, ale ani tam, kde by takové nebezpečí odvracela osoba od něj odlišná.¹⁵⁶

5.2 Překročení mezí krajní nouze

K okamžiku překročení mezí krajní nouze dochází tehdy, nebyly-li splněny všechny podmínky dovoleného jednání v krajní nouzi nebo nebyly splněny ve všech směrech. Jsou-li překročeny meze krajní nouze, je takové jednání již pro společnost nebezpečné a splňuje znak protiprávnosti.

Obě pražské učebnice trestního práva¹⁵⁷ vymezují ve shodě s Komentářem¹⁵⁸ případy překročení mezí krajní nouze takto:

- a) Exces extenzivní – jednání je provedeno v době, když nebezpečí ještě bezprostředně nehrozilo nebo již pominulo (vybočení z časových mezí krajní nouze - nesoučasnost)
- b) Exces intenzivní – následek způsobený jednáním v krajní nouzi byl zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten který hrozil (vybočení z mezí proporcionality)

¹⁵⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 126

¹⁵⁵ Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání, s. 267

¹⁵⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 126

¹⁵⁷ Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání, s. 269, Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006,

s. 247

¹⁵⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 127

- c) Hrozící nebezpečí bylo možno odvrátit jinak (subsidiarita)
- d) Byla zde povinnost nebezpečí snášet

5.2.1 Exces extenzivní – nebezpečí nehrozící bezprostředně a přímo

„O případ krajní nouze by se nejednalo, pokud nebezpečí již pominulo, nebo by hrozilo teprve v budoucnu, ale nikoli v bezprostřední budoucnosti.“¹⁵⁹ Nehrozí-li bezprostředně nebezpečí, nelze v krajní nouzi vůbec jednat.

Při zamyšlení nad poslední větou může vůbec vyvstat otázka, zda je vhodnější tuto podmínku řadit k mezím dovoleného jednání v krajní nouzi nebo spíše k podmínkám stav krajní nouze vůbec vytvářejícím. Osobně bych se přiklonila k názoru Vokouna¹⁶⁰ argumentačně podpořeným skutečností, že zařazením této podmínky pouze do mezí povoleného jednání v krajní nouzi by sice vedlo k tomu, že bychom při jejím nesplnění hovořili o překročení mezí krajní nouze, avšak základní podmínka pro to, aby o krajní nouzi vůbec šlo, by zde ještě neexistovala. Logicky tedy bezprostřední nebezpečí by mělo být jednou z podmínek vytvářejících vůbec možnost v krajní nouzi jednat, ve výše užívané terminologii tedy mezi podmínky vytvářející stav krajní nouze.

„Za přímo hrozící nebezpečí je třeba považovat takový stav, kde vývoj událostí rychle spěje k poruše nebo sice tento vývoj je přerušen, nepokračuje, ale jsou splněny všechny podmínky potřebné k tomu, aby hrozící porucha nastala, když k uskutečnění zbývající podmínky či podmínek postačí náhoda, která může kdykoli bezprostředně a s velkou pravděpodobností nastat.“¹⁶¹

5.2.2 Porušení podmínky subsidiarity

Zákonná formulace této podmínky zní: „*Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak.*“

Požadavek subsidiarity má kořeny v té skutečnosti, že odvracení nebezpečí se nejčastěji dotýká zájmů třetích osob, které na vzniku nebezpečí nemají žádný podíl, a proto lze-li nebezpečí odvrátit bez ohrožení jejich zájmů, je třeba tomuto způsobu dát přednost a nepřesouvat tak nebezpečí ze sebe na jiné.

Podle mého názoru se může výklad této zdánlivě jasné zákonné dikce poněkud zkomplikovat. Formulaci podmínky subsidiarity by bylo lze vykládat rovněž tak, že stav krajní nouze může vzniknout pouze tehdy, je-li tu pouze jediná možnost, jak dané nebezpečí odvrátit a tou je jednat v krajní nouzi. Tento výklad nečiní problémy, pokud budu mít jako jednajíc

¹⁵⁹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 125

¹⁶⁰ Vokoun op. cit. ,s. 62

¹⁶¹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 125

pouze jednu možnost, jak nebezpečí odvrátit, problém tu patrně nevzniká. Nebezpečí odvrátit jinak nelze, podmínky pro jednání v krajní nouzi jsou splněny. Pokud bude i jiná možnost kromě krajní nouze, jak nebezpečí odvrátit a tato možnost nezpůsobí žádný následek, ke komplikacím to rovněž nepovede. Představme si například možnost před hrozícím nebezpečím utéct. Patrně nejjednodušší cesta, podle hesla: „Kdo uteče, ten vyhraje“. Jak ostatně judikovaly naše soudy, ohrožený musí dokonce vždy využít možnost vyhnout se nebezpečí útekem (R č.26/1972). Problém však nastane tehdy, pokud bude mít ohrožený více možností, jak nebezpečí odvrátit a každá s sebou ponese způsobení určitého následku. V tomto případě nás tento výklad povede k absurdnímu závěru, totiž že v krajní nouzi jednat vůbec nelze, protože vždy tu bude nějaká jiná možnost, jak nebezpečí odvrátit a stav krajní nouze tedy nemůže vůbec vzniknout. Pro demonstraci použiji a účelově modifikuji učebnicovou situaci. Turista značně dezorientován ve sněhové vánici, kterému hrozí umrznutí, uvidí opuštěnou luxusní horskou chatu, kde se může ukrýt. Má dvě možnosti. Buď za účelem vstupu vypáčí drahé dveře, anebo rozbije luxusní okno. Rozbije-li okno, dozví se, že byla možnost vypáčit dveře, vypáčí-li dveře, dozví se, že mohl rozbít okno. Tento výklad tedy došel k absurdní situaci, ve které ať je zvolen jakýkoli způsob odvrácení, vždy je možnost nebezpečí odvrátit i jinak. Závěrem lze tedy shrnout, že zákonodárce patrně neměl na mysli, že jednání v krajní nouzi musí být bezvýhradným a jediným řešením dané situace.

Návodem může být tato zmínka v učebnici¹⁶²: „Někdy je požadavek subsidiarity interpretován tak, že se žádá zvolit ze všech v úvahu přicházejících způsobů odvrácení nebezpečí ten, který přináší nejmenší škodu. Tato interpretace ovšem klade na jednjícího vyšší požadavky a její správnost není zcela nesporná.“ Kratochvíl¹⁶³ má interpretaci podobnou: „O krajní nouzi jde, jestliže nebezpečí nelze odvrátit bez způsobení škody a v konečném důsledku je způsobená škoda menší než ta, která hrozila.“ Z toho vyplývá požadavek interpretovat spojení „odvrátit jinak“ jako „odvrátit bez způsobení škody“. Otázkou je, zda je tento rozšiřující výklad ještě správný.

5.2.3 Nedodržení zásady proporcionality

Dochází tedy ke srovnávání dvou zájmů. Srovnáváme následek na zájmu, kterému hrozí nebezpečí, a proto má být chráněn a následek na zájmu, který má být jednáním v krajní nouzi obětován (R 26/1972). U jednoho upřednostňujeme ochranu, k níž obětujeme druhý zájem.

Teorie a praxe dovozuje, že k záchraně skupinových zájmů mohou být obětovány jiné méně významné skupinové zájmy nebo i poněkud významnější zájmy individuální. Naproti tomu k ochraně zájmu jednotlivce mohou být porušeny i méně důležité zájmy skupinové. Záchrana

¹⁶² Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání, s. 266

¹⁶³ Kratochvíl, J. a kol.: Trestní právo hmotné, Brno, 1996, s. 241

jednoho zájmu obětováním rovnocenného nebo dokonce ještě významnějšího zájmu vybočuje z podmínek krajní nouze.

Podle Novotného¹⁶⁴ je třeba srovnávání chráněného a obětovaného zájmu provádět jak z hlediska objektivního, tak z hlediska subjektivního. Přičemž objektivní hledisko je dáno hierarchií společenských hodnot, subjektivní hledisko respektuje individuální hodnocení konkrétního zájmu v dané jedinečné situaci. Dalšími hledisky, kterými je třeba si vypomocet, jsou hledisko kvalitativní a kvantitativní. Konečně Novotný uvádí, že je nutné uvážit i stupeň pravděpodobnosti hrozícího a způsobeného následku.

Na problematiku srovnávání upozorňovali správně Polášek a Kollár¹⁶⁵, když namítali, že „zásada proporcionality, která je vcelku spolehlivým kritériem pokud jde o hmotné škody, selhává u hodnot tak absolutních a neměřitelných jako je lidské zdraví a život. Je sice nepochybné, že v tomto ohledu jsou si lidé zcela rovni, že nelze posuzovat výši škody vzniklé ublížením na zdraví nebo smrtí podle věku, zaměstnání ani společenského postavení poškozeného. Ale sotva lze navzájem srovnávat škodu vzniklou různými formami ublížení na zdraví a nadto na různém počtu lidí. Za další tak jev je zásada proporcionality v zákoně formulována, předpokládá totiž srovnávání následku, který hrozil s následkem, který skutečně nastal. Takové srovnávání nemůže být provedeno metodou exaktní. Nese v sobě možnost dvojího subjektivního zkreslení, jednak v myslí subjektu, který jednal, jednak subjektu, který toto jednání posuzuje (soudce).“ Varují, že při mechanickém uplatnění zásady proporcionality se jeví trestní postih příliš tvrdý.

Jazykovým výkladem slova „zřejmě“ můžeme dovodit, že jednajícímu nesmí být jasně a patrně zřejmé, že zde je nepoměř těchto následků. Z použití tohoto slova se dovozuje snaha o širší interpretaci podmínky proporcionality.

Posuzování proporcionality

Pro posuzování proporcionality krajní nouze platí stejné závěry, které byly uvedeny v rámci posuzování přiměřenosti nutné obrany (samozřejmě s terminologickou úpravou, kde namísto pojmu útok budeme ve smyslu krajní nouze uvažovat pojem nebezpečí a namísto pojmu přiměřenost posuzovat proporcionalitu) Proto si na ně tímto dovoluji odkázat (viz. bod 4.2.1.3.1. této práce).

5.2.4 Existence povinnosti nebezpečí snášet

Zatímco tato podmínka byla v letech 1950 – 1961 zakotvena v trestním zákoně v §9 odst. 2 jako tzv. negativní podmínka krajní nouze, trestní zákon dosud ještě platný tuto podmínku nepřevzal. Teorii i praxí však tato podmínka byla uznávána i nadále. Současná právní úprava

¹⁶⁴ Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání, s. 267

¹⁶⁵ Polášek M., Kollár J.: Některé problémy vyloučení krajní nouze, Právník 7/1975, s. 787

tedy tuto podmínku neuvádí, ale bývá proto dovozována výkladem. Novotný to vysvětluje tak, že „ji lze však spolehlivě dovodit ze smyslu jednání v krajní nouzi.“¹⁶⁶

Polášek a Kollár již před více než dvaceti lety tento případ řadili mezi tzv. případy vyloučené krajní nouze tehdy, „jestliže s ohledem na znění jiné normy než trestní bude nutno jednání považovat za trestné, ačkoliv podmínky krajní nouze, uvedené v §14TrZ jsou splněny.“¹⁶⁷ Už tehdy přitom přišli s kritikou ustálené interpretace, poněvadž podle nich „nelze souhlasit s názorem, že tento důvod vyloučení plyne ze samotného pojmu krajní nouze, neboť takový závěr z textu §14TrZ nevyplývá ani se z něho nedá cestou logického výkladu dovodit.“¹⁶⁸

To, že jejich kritika byla již tehdy oprávněná, zcela jistě potvrzuje skutečnost, že právě tato podmínka má změnit ráz ustanovení o krajní nouzi v navrhované rekodifikaci trestního zákona. §28 nového trestního zákona, upravující institut krajní nouze, má znít takto:

- (1) *Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, není trestným činem.*
- (2) *Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl ten, komu nebezpečí hrozilo, povinen je snášet.*

Konečně je nutno zmínit ještě jeden problém, protože jak správně zmiňuje Novotný¹⁶⁹, tuto podmínku nelze chápat absolutně. S touto poznámkou se ztotožňuji, protože se domnívám, že nelze například na policistovi, který není náležitě vyzbrojen a vystrojen požadovat povinnost provést zákrok. Bylo by tak dle mého názoru vhodné povolit jednání v krajní nouzi i osobě, která má sice povinnost nebezpečí snášet, plynoucí z jejího povolání, avšak zachraňuje hodnotu vyšší, než tu, kterou má povinnost ochraňovat.

5.3 Putativní krajní nouze

Výrazu „putativní (domnělé) krajní nouze a nutná obrana“ se někdy užívá ve dvojím smyslu. V užším smyslu se tím míní případy, kdy nebezpečí nebo útok nejsou skutečné, ale existují pouze v představě jednajících osoby. V širším smyslu sem bývají řazeny i případy domnělého splnění podmínek dalších, které však reálně splněny nejsou (např. přiměřenost, proporcionalita atd.) Společné oběma případům je, že „domnělost“ logicky vylučuje úmysl a tyto případy, řešené podle zásad o skutkovém omylu, dávají možnost kvalifikovat omyl ve splnění podmínek

¹⁶⁶ Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání, s. 266

¹⁶⁷ Polášek M., Kollár J.: Některé problémy vyloučení krajní nouze, Právník 7/1975, s. 789

¹⁶⁸ Polášek M., Kollár J.: Některé problémy vyloučení krajní nouze, Právník 7/1975, s. 789

¹⁶⁹ Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. vydání s. 267

nutné obrany nebo krajní nouze pouze jako nedbalost, lze-li ji právě v tomto omylu spatřovat.¹⁷⁰

Pokud není splněna podmínka reálně hrozícího nebezpečí a nebezpečí je pouze domnělé, hovoříme o stavu putativní (domnělé) krajní nouze. Domnělé nebezpečí je takové nebezpečí, které existuje pouze v mylné představě osoby, která je odvrací anebo nedosahuje předpokládané intenzity.¹⁷¹ K této situaci dochází tehdy, když pachatel subjektivně mylně předpokládá, že zde existuje přímo hrozící nebezpečí na zájem chráněný trestním zákonem, avšak taková podmínka zde vůbec objektivně není. Putativní krajní nouze se posoudí podle zásad o skutkovém omylu, který vylučuje odpovědnost za úmyslný trestný čin. Jestliže tu byly podmínky krajní nouze pouze v představě pachatele a nebyly překročeny meze této domnělé krajní nouze, nemůže být pachatel odpovědný za úmyslný trestný čin. Je však třeba zkoumat, zda nejde o trestný čin z nedbalosti. O ten by šlo tehdy, pokud nedbalost spočívala právě v omylu pachatele, tedy v tom, že pachatel měl a mohl vědět, že o skutečné nebezpečí tu nejde.

Omyl pachatele o skutkových okolnostech týkajících podmínek a mezí krajní nouze se tedy posoudí podle obecných zásad o skutkovém omylu. Domníval-li se pachatel mylně, že zde nebezpečí je, nepřičítá se mu trestný čin úmyslný, ale zjišťuje se, není-li v tom, že pachatel správně nepoznal situaci, nedbalost. Tak tomu bude v případě, že pachatel sice nevěděl, že ve skutečnosti o bezprostřední nebezpečí nejde, ale podle svých osobních poměrů a okolností měl a mohl poznat, že jde jen o nebezpečí zdánlivé.¹⁷²

„Tento přístup není však patrně nejvhodnější, neboť i při putativní krajní nouzi v užším smyslu mohou být další podmínky nesplněny úmyslně.“¹⁷³

Vykročení z mezí nutné obrany je možné i u nutné obrany domnělé, kde třeba vycházet z představy pachatele.¹⁷⁴

5.4 Posouzení vývoje DE LEGE FERENDA

Obecně lze říci, že podmínky krajní nouze jsou podstatně přísnější než podmínky nutné obrany. Tento rozdíl v přísnosti podmínek se ještě více prohloubil po novelizaci Trestního zákona č. 290/1993 Sb., která nabyla účinnosti od 1. 1. 1994, kdy v rámci jednání v nutné obraně bylo posíleno postavení obránce na úkor útočníka.

---

¹⁷⁰ Vokoun op. cit. s. 61

¹⁷¹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 125

¹⁷² Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 116

upraveno autorem

¹⁷³ Vokoun op. cit. , s. 61

¹⁷⁴ Solnař V., Fenyk J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac 2003, s. 156

Zvláště pak podmínka proporcionality pro jednání v krajní nouzi se mi jeví jako poměrně přísná. Požadavek proporcionality klade na osobu jednající v krajní nouzi při hodnocení a porovnávání zachraňovaného a obětovaného zájmu dosti velké nároky. Podle mého názoru je požadovat od člověka, který se mnohdy rozhoduje v časové tísní nebo stresové situaci, aby jeho výběr způsobu odvrácení nebezpečí byl odpovídající zásadě proporcionality, nesmírně nadhodnocené a také náročné.

V praxi se tato skutečnost podle mého názoru může promítnout také tak, že nikdo kromě osoby, jež bude nebezpečí ohrožovat bezprostředně, nebude jednoduše ochoten zabránit hrozící škodě prostředky krajní nouze. Proto bych se osobně nebránila větší liberalizaci ustanovení trestního zákona, upravujícího tento institut a to i tím směrem, že bych připustila možnost způsobit i těžší následek než ten, který hrozil.

Dne 31. 10. 2008 projednali poslanci a propustili do třetího čtení nový trestní zákoník. Pokud bude schválen, začne platit od ledna 2010. Ustanovení o krajní nouzi v navrhované rekodifikaci trestního zákona upravující institut krajní nouze, má znít takto:

§28

Krajní nouze

- (1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, není trestným činem.*
- (2) Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl ten, komu nebezpečí hrozilo, povinen je snášet.*

S odkazem na výklad o podmínkách a překročení mezí krajní nouze se domnívám se, že pro futuro by bylo do české právní úpravy ještě vhodné zahrnout liberálnější a promyšlenější úpravu zásady proporcionality a expresivně upravit případy, kdy osoba odvracející nebezpečí jej sama vyvolala.

6 PRÁVNÍ DŮSLEDKY PŘEKROČENÍ PODMÍNEK NUTNÉ OBRANY A KRAJNÍ NOUZE

6.1 Právní důsledky překročení podmínek nutné obrany a krajní nouze a otázka trestní odpovědnosti

„Jestliže někdo ví, že může být v případě obrany zájmů chráněných trestním zákonem stíhán, je vždy problematické, jak se bude stavět k ochraně těch zájmů tehdy, když nepůjde o útok proti němu.“¹⁷⁵

Důsledkem překročení mezí nutné obrany a krajní nouze je vznik trestněprávní odpovědnosti pachatele. Z důvodu, že při překročení mezí nejsou zcela splněny podmínky nutné obrany či krajní nouze, je třeba čin posuzovat podle obecných zásad. Jednání pachatele, který překročil meze nutné obrany, bude třeba právně kvalifikovat podle příslušné skutkové podstaty ve zvláštní části trestního zákona.

Jestliže podle naší zákonné úpravy pachatel odvrátil nebezpečí hrozící zájmům společnosti tak, že nesplnil podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, je trestně odpovědný. Jeho aktivní činnost pro ochranu zájmů může být tedy postižena jako trestný čin a hodnotí se pouze jako polehčující okolnost.¹⁷⁶ Pokud tedy osoba překročí hranice nutné obrany nebo krajní nouze, její jednání se bude právně kvalifikovat jako trestný čin, pokud naplní některou ze skutkových podstat trestných činů.

Přesto existují taková ustanovení trestního zákona, která se snaží zohlednit a zmírnit sankce, které se jinak při jejich „plném“ uplatnění, mohou jevit v konkrétním případě jako příliš tvrdé. Protože jak správně uvádí Kuchta, „jestliže občan nemá náležité záruky beztrestnosti svého jednání, resp. výrazného snížení trestního postihu při excesu, na výkon tohoto práva z těchto důvodů v mnoha případech rezignuje a podstatně se tak snižuje účinnost nutné obrany jako nástroje boje s trestnou činností a jejími následky.“¹⁷⁷

„To jak se zákonodárce staví k překročení mezí nutné obrany a krajní nouze, má velký význam z hlediska generální prevence. Zákonná úprava musí napomáhat k tomu, aby občané státu byli ochotni vystupovat proti těm, kdož útočí na zájmy, které společnost chrání.“¹⁷⁸

- V trestním zákonodárství různých států existují tři typy privilegování jednání při excesu nutné obrany a krajní nouze¹⁷⁹:

¹⁷⁵ Císařová, D. : K podnětům sovětské právní úpravy překročení mezí nutné obrany pro československou právní úpravu, Socialistická zákonnost 2/1982, s. 92

¹⁷⁶ Císařová op. cit. 1, s. 49

¹⁷⁷ Kuchta, J: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999, s. 162

¹⁷⁸ Císařová op. cit. 1, s. 49

¹⁷⁹ Kuchta op. cit. 2, s. 169

1. *Umožnění snížení obecné trestní sazby uplatněním polehčujících okolností, mimořádným snížením trestu, upuštěním od potrestání*
2. *Vyloučení trestní odpovědnosti (jestliže byl exces vyvolán rozrušením, strachem, úlekem, bezprostředním ohrožením atd.)*
3. *Konstrukce zvláštních privilegovaných skutkových podstat*
  - V české právní úpravě je možno při excessu postupovat:
    1. *Použitím polehčující okolnosti podle §33 písm. f) TrZ.*
    2. *Použitím polehčující okolnosti podle §33 písm. a) TrZ.*
    3. *Mimořádné snížení trestu odnětí svobody podle § 40 TrZ*
    4. *Upuštění od potrestání podle §24 TrZ*

6.1.1 Obecně polehčující okolnost uvedená v §33 písm. f) TrZ

Polehčující okolnosti mají podstatný význam pro určení stupně společenské nebezpečnosti, i když nepatří k pojmovým znakům trestného činu.¹⁸⁰

Materiální hodnocení okolností vylučujících protiprávnost je zárukou, že je možno respektovat konkrétní povahu jednotlivého případu¹⁸¹. Polehčující okolnosti této kategorie někdy zařazuje do kategorie tzv. reálné povahy¹⁸², tj. takové okolnosti, které mají význam pro všechny osoby na činu zúčastněné.

Zákonná formulace umožňuje při výměře trestu jako k polehčující okolnosti přihlídnout k tomu, že *pachatel spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze.*

Výkladem je možno dovodit, že tuto obecně polehčující okolnost bude možno aplikovat na oba případy excesů, tzn. jak na exces intenzivní tak extenzivní. A to proto, že toto ustanovení blíže přesně nevymezuje o jaké podmínky krajní nouze a nutné obrany by mělo jít. Pod termín „podmínky“ tak patrně můžeme zahrnout nejen podmínky vytvářející stav nutné obrany nebo krajní nouze, ale rovněž podmínky dovoleného jednání v těchto stavech.

Paragraf 33 písm. f) je v podstatě jediné ustanovení trestního zákona, kde zákon výslovně s nesplněním podmínek spojuje určité zmírňující následky.¹⁸³ Náš trestní zákon nemá žádné speciální ustanovení, které by spojovalo specifické právní důsledky s překročením mezí nutné obrany a krajní nouze. Obecně polehčující okolnost v §33 písm. f) tak kryje v zásadě všechny případy nesplnění jakýchkoli podmínek, s výjimkou reálnosti útoku nebo jiného nebezpečí

Aplikace obecně polehčující okolnosti je však pouze možnost. Soud není ex lege k této skutečnosti nucen přihlídnout. Záleží pouze na jeho uvážení, zda tato okolnost pro svůj

¹⁸⁰ Císařová op. cit. 1, s. 46

¹⁸¹ Solnař V., Fenyk J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, s. 393

¹⁸² Solnař V., Fenyk J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac 2003, s. 392

¹⁸³ Vokoun op. cit. , s. 57

význam podstatně snižuje stupeň společenské nebezpečnosti činu. Tyto okolnosti mají význam pouze jako směrnice soudcovské individualizace trestu. Kromě toho možnost použití obecně polehčující okolnosti má pouze vliv na individualizaci trestu v rámci dané trestní sazby.¹⁸⁴

6.1.2 Polehčující okolnost podle §33 písm. a) TrZ

„Při výměře trestu se jako k polehčující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel spáchal trestný čin v silném rozrušení.“

Ono „silné rozrušení“ má být takový stav pachatelova duševního rozpoložení, který nepříznivě ovlivňuje rozumovou nebo volní složku jednání pachatele a snižuje míru jejího zavinění, v takovém rozsahu, že to má vliv na snížení stupně nebezpečnosti trestného činu pro společnost. Tím se podobá tento stav stavu snížené přičetnosti, ale nedosahuje jeho intenzity.¹⁸⁵

Povaha citového hnutí (zda jde o strach, zlost, radost apod.) nemá přitom na přiznání této polehčující okolnosti vliv.¹⁸⁶ Že jde o významný nedostatek nezohledňující individualitu každého jednotlivého případu, pochopí jistě každý, když si vybaví, jak by v silném strachu nebo úleku jednal sám. Bylo by rovněž žádoucí rozlišovat druhy afektů, neboť je vhodné posuzovat pocity jako strach, děs anebo úlek mírněji, než pocity jako zlost, nenávist a touha po pomstě. Nehledě na skutečnost, že každý z těchto afektů vyvolává jiný účinek na lidskou psychiku. Ne nadarmo se v zahraniční literatuře proto rozlišuje rovněž exces jarý (stenický), ke kterému dochází ze zlosti, pomstychtivosti apod. a exces chabý (astenický), vycházející např. z leknutí a strachu.

Obě výše uvedené polehčující okolnosti lze užít i souběžně vedle sebe a mohou podstatně snížit společenskou nebezpečnost činu tak, že v úvahu přichází i užití níže popsané možnosti - mimořádné snížení trestu odnětí svobody podle § 40 TrZ.

6.1.3 Mimořádné snížení trestu odnětí svobody podle § 40 TrZ

Zákonná dikce zní takto: *Má-li soud vzhledem k okolnostem případu nebo vzhledem k poměrům pachatele za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody tímto zákonem stanovené bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné a že lze účelu trestu dosáhnout i trestem kratšího trvání, může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby tímto zákonem stanovené.*

Specifika této eventuality jsou především tato:

- možnost mimořádného snížení trestu se týká pouze trestu odnětí svobody

---

¹⁸⁴ Vokoun op. cit., s. 71

¹⁸⁵ Kuchta op. cit. 2, s. 170

¹⁸⁶ Kuchta op. cit. 2 s. 170

- mimořádné okolnosti a poměry musí vést k závěru, že trest v mezích zákonné sazby je nepřiměřeně tvrdý a zároveň, že účel trestu lze dosáhnout i trestem kratšího trvání
- v případech překročení mezí nutné obrany a krajní nouze lze trest snížit jen do určité hranice

6.1.4 Upuštění od potrestání podle §24 TrZ a nabídka záruky společenské organizace

Tuto možnost dovozuje teorie, ačkoli se o ní trestní zákon v souvislosti s postihem jednání při překročení mezí nutné obrany a krajní nouze výslovně nezmiňuje.

Přestože, jak bylo uvedeno výše, lze aplikovat na případy překročení mezí nutné obrany současné právní instituty dle stávající právní úpravy, existuje spousta úvah *de lege ferenda* o privilegizaci obránce při překročení mezí nutné obrany.

1. Vyloučení trestní odpovědnosti při nedbalostním překročení mezí nutné obrany

To by bylo možné na základě zákonné úpravy. „Prohlášení nedbalostního excesu za beztrestné by mohlo být výraznou garancí právní jistoty“.¹⁸⁷ V případech excesu je také problematická otázka účelu trestu.

Současným nejbližším použitelným institutem je upuštění od potrestání.

2. Vytvoření privilegovaných skutkových podstat

Tuto problematiku rozebírá Dolenský¹⁸⁸ zejména v porovnání s úpravou německou, rakouskou, švýcarskou a ruskou, ale tvrdí, že česká úprava je v tomto směru lepší. Také Teryngel¹⁸⁹ se zabývá otázkou, zda by bylo možné zavést zvláštní skutkovou podstatu činu spáchaného při překročení mezí nutné obrany s mírnější sazbou, ale nezdá se mu účelná zejména proto, že neposkytuje příliš jistoty obránci. Podle Kuchty¹⁹⁰ není zvláštní právní úprava privilegovanými skutkovými podstatami aktuální.

3. Vyloučení protiprávnosti v případech, že exces byl vyvolán důvodným rozrušením, strachem, úlekem nebo jinými afekty.

Teryngel¹⁹¹ navrhoval již před lety „zakotvit v zákoně další důvod vyloučení protiprávnosti,

---

¹⁸⁷ Kuchta, J: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999, s. 171

¹⁸⁸ Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany. Bulletin advokacie č.1/1994, s. 24

¹⁸⁹ Teryngel, J.: Ke zpřesnění úpravy okolností vylučujících trestní odpovědnost. Všechno, ročník XXV, 2/1993, s. 14

¹⁹⁰ Kuchta, J: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999, s. 172

¹⁹¹ Teryngel, J.: Ke zpřesnění úpravy okolností vylučujících trestní odpovědnost. Všechno, ročník XXV, 2/1993, s. 14

jestliže pachatel překročí meze nutné obrany ve zmatku, strachu, nebo úlekem způsobeném útokem“, dle německé úpravy.

V parlamentu se v roce 1997 objevil návrh vytvořit druhý odstavec §13 TrZ, který by zněl:
Čin jinak trestný, jimž někdo překročil meze nutné obrany v omluvitelném rozrušení nebo úleku, které byly způsobeny útokem, není trestním činem.

Původní znění § 29 nového trestního zákona, jenž bylo součástí vládního návrhu trestního zákoníku z roku 2004, a nakonec se neprosadilo, upravovalo tuto problematiku takto:

Ten, kdo odvrací útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, není trestný, jednal-li v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem.

Rozrušení, strach, úlek nebo jiné psychické momenty mohou ovlivnit subjektivní schopnost správného hodnocení situace nutné obrany a vyvolat překročení mezí nutné obrany. Tato subjektivní složka je ovšem již dostatečně zohledněna možností analogického použití jiných institutů trestního práva např. polehčující okolnost, mimořádné snížení trestu odnětí svobody, institut zmenšené přičetnosti, institut nepřičetnosti a pod. Dokazování afektů nebo psychického stavu obránce v době odvracení útoku bude možné prokazovat velmi obtížně. Muselo by vždy též záležet na pečlivém posouzení situace psychiatrem. (afektem totiž může být např. „prosté přetížení toleranční hranice, nebo nové, zvláště traumatizující podráždění bolestivého komplexu, které vyvolá afektivní explozi, která se sice jeví ve vztahu k bezprostřednímu podnětu jako nepřiměřená, ale ve vztahu k předchozímu napětí a předráždění v úzce vymezené oblasti konfliktního vztahu není překvapující.“¹⁹² „Cílem jednání člověka prožívajícího afekt je odstranění nebo přerušování jednání, které negativně působí a dráždí jeho psychiku.“¹⁹³

Podle Dolenského¹⁹⁴ jsou „meze nutné obrany jsou po novelizaci dostatečně široké“ a proto není naléhavě nutné vytvářet nová ustanovení o beztrestnosti nebo privilegované trestnosti některých případů excesu.

6.2 Právní kvalifikace excesu - subjektivní stránka překročení mezí nutné obrany a krajní nouze a její vliv na trestní odpovědnost

V případě excesu z mezí nutné obrany je podmínkou trestní odpovědnosti obránce jeho zavinění, které se vztahuje nejen k překročení mezí nutné obrany, nýbrž i ke znakům příslušné skutkové podstaty, kterou tím naplnil. Musí být učiněn jednoznačný závěr, zda se v konkrétním případě vztahuje zavinění obviněného nejen ke znakům skutkové podstaty, nýbrž i k překročení mezí nutné obrany (R 5 Tdo 162/2007).

¹⁹² Študent, V.: Soudní psychiatrie a trestní právo, 1. Vydání, Státní pedagogické nakladatelství, UK Praha 1988, s. 33

¹⁹³ Císařová op. cit. 1, s. 46

¹⁹⁴ Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany. Bulletin advokacie č.1/1994, s. 24

Otázka zavinění jednatelky osoby ve vztahu jak excesu z mezí nutné obrany nebo krajní nouze, tak k následku tím způsobenému, resp. k dalším znakům skutkové podstaty trestného činu je velkou mezerou české právní úpravy těchto institutů, protože patří k nejméně propracovaným otázkám nejen v dostupné odborné literatuře, ale i v dosavadní judikatuře.

Pokud pachatel překročil meze nutné obrany nebo krajní nouze je jeho jednání považováno za společensky nebezpečné a protiprávní. V tomto případě (samozřejmě za předpokladu, že pachatel naplnil i ostatní znaky skutkové podstaty trestného činu) tedy musí logicky nastoupit jeho trestní odpovědnost. Pachatel by měl být stíhán a potrestán za takový trestný čin, jehož skutkovou podstatu naplnil.

Při snaze o právní kvalifikaci činu spáchaného při překročení mezí nutné obrany nebo krajní nouze a následném ukládání sankcí může nastat dilema v několika směrech. A to jednak jaký druh zavinění má být rozhodující, zda úmysl či nedbalost a jednak zda posuzovat zavinění ve vztahu k excesu nebo ve vztahu ke způsobenému následku, případně k oběma zároveň.

V české právní literatuře nabízí ucelený pohled na tuto problematiku pouze Vokoun¹⁹⁵, z jehož díla si dovoluji při nástinu této problematiky čerpat. Dokonce ani v pražských učebnicích a Komentáři nenalezneme k tématu souvisejší text. Přitom subjektivní stránka trestného činu je významným znakem skutkové podstaty trestného činu a její správné posouzení je pro dosažení účelu nejen trestního práva hmotného, ale i procesního, stěžejní. Nutno připomenout, že zásada odpovědnosti za zavinění je vůbec základní zásadou, na které je trestní právo hmotné vybudováno.

První otázkou následujících úvah bude, jaký druh zavinění je rozhodující pro právní posouzení excesu a druhou, ve vztahu k jaké skutečnosti budeme zavinění porovnávat. „Podle naší právní úpravy odpovědnost při vybočení z mezí nutné obrany je stavěná především na úmyslném zavinění. To však neznamená, že je vyloučená odpovědnost při nedbalostním zavinění.“¹⁹⁶

Pojďme si nejprve odpovědět na otázku, zda je vůbec vyžadováno zavinění ve vztahu k samotnému excesu.

Učebnice se v tomto směru pouze omezují na konstatování, že „vybočit z mezí nutné obrany lze jak úmyslně, tak z nedbalosti, tak nezaviněně.“¹⁹⁷ Určitý návod by mohl dát komentář, v němž stojí: „Podmínkou trestnosti jednání, které je překročením nutné obrany, je také zavinění vztahující se na tuto skutečnost.“¹⁹⁸

Abychom se však mohli posunout dále a rozhodnout o druhu zavinění, musíme rozšířovat, ve vztahu k čemu budeme zavinění posuzovat. Ve vztahu k samotnému excesu? Tedy vystačíme si s tvrzením, že pachatel zaviněně překročil meze dovoleného jednání? Nebo bude

¹⁹⁵ Vokoun op. cit. ,s. 64 – 70

¹⁹⁶ Zigo J.: Vybočení z mezí nutné obrany, Soc. zákonnost č.10/1971, s. 579

¹⁹⁷ Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání, s. 278 Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006, s. 254

¹⁹⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001s. 120

rozhodující zavinění ve vztahu k následku či způsobenému při excesu? Případně můžeme obě kritéria spojovat? Návod snad nalezneme níže.

6.2.1 Zavinění ke způsobenému následku

Podle této možnosti by bylo rozhodující pouze zavinění ke způsobenému následku, přičemž zavinění k excesu by rozhodující nebylo.

Skutečnost, že meze byly překročeny, by pak měla jediný význam – stala by se důvodem trestnosti. Takový čin by byl pro svou společenskou nebezpečnost posouzen jako trestný čin, žádné jiné právní důsledky by vlastně exces neměl. „Byl-li následek způsoben úmyslně – půjde o trestný čin úmyslný. Byl-li způsoben z nedbalosti – půjde o trestný čin nedbalostní.

V praxi by to vedlo k tomu, že by za stejný úmyslný trestný čin byl potrestán jak ten, kdo úmyslně, např. ze msty nebo ve zlosti překročil meze nutné obrany, tak ten, kdo meze překročil z nedbalosti, např. v důsledku omylu.¹⁹⁹ Přesto, že by se v jednom případě jednalo o exces úmyslný a ve druhém o nedbalostní byla by právní kvalifikace obou případů shodná. „Podstata problému spočívá v tom, že nelze od sebe odtrhovat zavinění k samotnému překročení mezí nutné obrany nebo krajní nouze a zavinění k vlastnímu následku jednání za takové situace uskutečněnému.“²⁰⁰

Domnívám se, že pokud bychom přistoupili na toto řešení, mohly by být na jednu stranu situace excesů účelově zneužívány k páchání úmyslné trestné činnosti, a na druhou stranu, by se tento postup jevil jako příliš tvrdý pro pachatele jednajících pouze z nedbalosti, např. v omylu.

6.2.2 Zavinění k samotnému excesu

Toto řešení pokládá za rozhodující zavinění k excesu a zavinění k následku již vůbec nepovažuje za právně relevantní. Vychází se pravděpodobně z koncepce, že jediným cílem obránce je odrazit útok. „Tím neumožňuje uspokojivě řešit ty případy, kdy při shodném zavinění excesu je rozdílné zavinění k následku základnímu a kvalifikovanému (těžšímu).“ Protože zavinění k následku je v tomto případě nerozhodné, znamenalo by to v podstatě stejnou kvalifikaci pro základní i těžší následek.

„Ještě výrazněji se tento problém projeví tam, kde při shodném úmyslném zavinění excesu bude základní následek jednou způsoben úmyslně a jindy pouze z nedbalosti. Ze striktního výkladu uvedeného stanoviska by nutně plynulo, že v obou případech nastoupí odpovědnost za stejný, a sice úmyslný trestný čin.“²⁰¹

---

¹⁹⁹ Vokoun op. cit. ,s. 66

²⁰⁰ Vokoun op. cit. , s. 67

²⁰¹ Vokoun op. cit. , s. 68

V tomto případě je však nutno upozornit na existenci ust. §4 a 5 TrZ, která vztahují zavinění k následku. Zavinění a následek jsou tu pojímány jako dvě neoddelitelné veličiny. V praxi by nastal problém, že posuzování by bylo v přímém rozporu se zákonem v případech, kdy zákon ve skutkové podstatě vyžaduje úmysl ve vztahu k následku, přičemž by následek byl způsoben pouze z nedbalosti. Např. ustanovení § 221 až 224 zvláštní části trestního zákona upravující trestný čin ublížení na zdraví jsou diferencovány podle druhu zavinění a následku, na jejichž kvalifikaci taky bude záviset uložená sankce. Zatímco u některých trestných činů je vyžadován pouze úmysl (§219) jinde postačí nedbalost (§201).

Podle tohoto přístupu, by obránce musel být postižen za úmyslný trestný čin, pokud by překročil meze nutné obrany úmyslně, i když následek nastal pouze z jeho nedbalosti. Na druhé straně by byli zvýhodněni ti, kteří by meze překročili nedbalostně ale následek úmyslně, protože by mohli být postiženi pouze za trestní čin kulpózní.

Podstata problému spočívá tedy opět v tom, že se odtrhuje zavinění k excesu od zavinění následků jednání v něm.

6.2.3 Kombinace zavinění k excesu a následku

„Nestačí, že pachatel poznal nebo mohl poznat, že může svým činem způsobit nebo zvětšit nebezpečí pro život, zdraví nebo tělesnou bezpečnost útočícího, nýbrž je třeba, aby věděl nebo mohl poznat, že jeho jednání není nutné k odvrácení útoku buď vůbec nebo ne v té míře.“
(6713/41 Sb.s.r.)

Posledním řešením, jak nasvědčuje výše citované soudní rozhodnutí, je spojit obě předchozí řešení, tedy vzít při řešení subjektivní stránky činu obsahujícího exces v úvahu jak zavinění k vlastnímu excesu, tak zavinění způsobeného následku a dalších znaků skutkové podstaty.

Jednoznačné budou ty případy, kdy zavinění excesu i následku budou stejného druhu. Pokud by obránce úmyslně překročil meze nutné obrany a úmyslně způsobil následek, bude odpovídat za dolůzní trestní čin, v případě nedbalostního zavinění k excesu i následku bude odpovídat za trestný čin kulpózní. Zavinění excesu a zavinění způsobeného následku se však mohou lišit, např. nedbalostní exces a zároveň úmyslné způsobení následku.

Protože jak správně upozorňuje Jebavý, takový výklad, který vztahuje zavinění jen ke znakům skutkové podstaty příslušného trestného činu a nikoli ke znakům nutné obrany, tj. k negativním znakům skutkové podstaty trestného činu, je nesprávný. Musí zde být zavinění k negativním znakům skutkové podstaty trestného činu, jinak by nešlo o jednání trestně postižitelné. Přitom je nerozhodná forma zavinění k pozitivním znakům skutkové podstaty trestného činu, který svým jednáním pachatel naplnil, a rozhoduje forma zavinění vzhledem k negativním znakům skutkové podstaty trestného činu, tj. k podmínkám nutné obrany. Jako dolůzní delikty je pak možné postihnout jen ta jednání, kdy pachatel úmyslně vybočí z mezí nutné obrany.

Vyjdeme-li z učení o tzv. negativních znacích skutkové podstaty, potom zavinění se musí vztahovat nejen na pozitivní znaky, ale rovněž na tyto negativní znaky. Pak se úmysl musí vztahovat i na tyto negativní znaky, jinak lze hovořit pouze o deliktu nedbalostním (a to pouze za předpokladu, že budou ostatní znaky skutkové podstaty zahrnuty alespoň touto nedbalostí). Pokud meze nutné obrany nebo krajní nouze budou sice objektivně překročeny, ale k tomuto překročení nedojde zaviněně, tj. ani z nedbalosti, potom nepřichází v úvahu jakákoli odpovědnost, byť by vlastní následek byl zaviněn. A stejně tak pokud meze sice zaviněně překročeny budou, ale k následku samotnému bude zavinění chybět, nenastoupí zde vůbec trestní odpovědnost.

To znamená, že podle daného řešení bychom čin obsahující exces kvalifikovali jako trestný čin nedbalostní a to v případě že by meze nutné obrany nebo krajní nouze byly překročeny z nedbalosti nebo pokud by byl základní následek zaviněn rovněž výlučně z nedbalosti. O úmyslný trestný čin pak půjde pouze tehdy, když budou meze nutné obrany a krajní nouze překročeny úmyslně a rovněž základní následek bude způsoben úmyslně.

S tímto výkladem by byl pravděpodobně spokojen i Jebavý, který upozorňoval, že „zcela nemyslitelný je požadavek, aby nedbalostní excesy v žádném případě nezakládaly trestní odpovědnost. To by ve svém důsledku totiž znamenalo, že by všechny případy, kterými byla způsobena těžká újma na zdraví nebo pravděpodobně i smrt druhé osoby, byly beztrestné. Nemohl by být postižen pachatel, který by způsobil útočnickovi zjevně nepřiměřenou škodu, nebo nevzal v úvahu možné následky použitého způsobu obrany, ačkoli to vědět měl a mohl.“²⁰²

---

²⁰² Jebavý M. : Vybočení z mezí nutné obrany, Soc. zákonnost 1975,s. 38

7 ZÁVĚR

Nutná obrana a krajní nouze patří mezi společensky užitečné instituty. A zdá se, že si tuto skutečnost uvědomují i zákonodárci, neboť v posledních letech naše úprava „populárnější“ nutné obrany tenduje ke značnému přibližování k úpravě v ostatních evropských zemích. Dochází též k rozšiřování mezí nutné obrany, klade se velký důraz na posuzování situace ve prospěch obránce, ovšem dbá se též na ochranu práv útočníka. Tento trend se objevil nejvýrazněji po roce 1993, kdy došlo ke změně formulace zákonného ustanovení o nutné obraně a to tak, že slova „povaze a nebezpečnosti“ byla nahrazena slovy „způsobu útoku“ a slova „zřejmě nepřiměřená“ slovy „zcela zjevně nepřiměřená.“

Tato skutečnost značně pomohla obránci v tom smyslu, že poněkud oddálila cestu k možnému excesu. Na obránce již totiž nejsou kladeny takové požadavky, co se týče hodnocení útočného jednání a přihlíží se ke všem okolnostem, které mohly mít vliv na schopnost způsob útoku obráncem řádně posoudit. Jestliže útočník svým jednostranným úkonem situaci nutné obrany vyvolal, měla by se příslušná právní úprava podle mého názoru vykládat co nejdříve ve prospěch napadeného. K výkladu ustanovení o nutné obraně ve prospěch napadeného musí vést i zásada, že riziko útoku musí nést útočník, která se mi ostatně jeví jako nejpřirozenější hledisko při posuzování nutné obrany (a překročení jejich mezí) vůbec.

Soudce L.Vávra²⁰³ zhodnotil dostatečnost současné úpravy nutné obrany takto: „Úprava nutné obrany je v podstatě vyhovující. Asi ne ideální, ale taková ani být nemůže. Současná úprava umožňuje nejen podle mého názoru, ale i podle rozsáhlého průzkumu Nejvyššího soudu, poměrně pružně reagovat na velmi sporné životní situace.“ Ať už se ztotožním s jeho názorem nebo nikoli, je však jasné, že větší pozornost by de lege ferenda měla být věnována překročení mezí nutné obrany. Protože jak správně uvádí prof. Císařová „to jak se zákonodárce staví k překročení mezí nutné obrany a krajní nouze, má velký význam z hlediska generální prevence. Zákonná úprava musí napomáhat k tomu, aby občané státu byli ochotni vystupovat proti těm, kdož útočí na zájmy, které společnost chrání.“²⁰⁴ Osobně bych preferovala, aby byl nový trestní zákon směřován k vyloučení protiprávnosti v případech, kdy exces v nutné obraně byl vyvolán úlekem, strachem, nebo jinými afekty. Argumentem pro může být vyjádření psycholožky MUDr. L. Mrkvicové²⁰⁵, které mě nedávno zaujalo v televizním pořadu. Totiž že „v situaci, kdy nám jde o život, reagujeme bez ohledu na to, zda také můžeme o život někoho připravit.“

---

²⁰³ JUDr. Libor Vávra soudce Obvodního soudu pro Prahu 1 – podle záznamu z tiskové konference,

Soudce 7/2005 – z článku Arbitráž a nutná obrana pod dohledem svatého Iva

²⁰⁴ Císařová op. cit. 1, s. 49

²⁰⁵ Z televizního vysílání pořadu „Podle práva“ ze dne 26. 11. 2008, k dispozici na :
<http://www.ceskatelevize.cz/vysilani/10168939886-podle-prava/408236100181039-26.11.2008-22:25-gulas.html>

Nicméně institut krajní nouze by zasloužil pozornost zákonodárce v tom ohledu, že podmínky krajní nouze jsou stále nastaveny jako dosti přísné. Proto se domnívám, že by bylo do české právní úpravy ještě vhodné zahrnout liberálnější a promyšlenější úpravu zásady proporcionality a expresivně upravit případy, kdy osoba odvracející nebezpečí jej sama vyvolala.

Závěrem mých úvah bych chtěla připomenout, že důraz by měl být kladen zejména na zákonnou interpretaci těchto institutů. Neboť jejich nesprávný výklad může občany demotivovat a ti pak nebudou vyvíjet aktivitu ve chvílích, kdy ji bude nejvíce potřeba, tedy v okamžiku, kdy bude napaden zájem chráněný trestním zákonem. V neposlední řadě pak tato skutečnost může vést ke snižování tolik potřebné preventivní úlohy trestního práva. Pokud naopak budou tyto instituty správně aplikovány v soudních rozhodnutích a věcně a přesvědčivě odůvodněny může se změnit právní vědomí občanů pozitivním směrem a instituty nutné obrany a krajní nouze budou moci dostát své prvotní úlohy. Být účinným nástrojem boje s trestnou činností.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

1. Císařová, D. : K podnětům sovětské právní úpravy překročení mezí nutné obrany pro československou právní úpravu, Socialistická zákonnost 2/1982
2. Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací.
1. Vydání. AUC Iuridica č.1/1986
3. Dolenský A., Novotný F.: Automatická obranná zařízení, Trestní právo 1/98
4. Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany. Bulletin advokacie č.1/1994
5. Dolenský, A.: Přiměřenost nutné obrany. Sborník prací z trestního práva. UK Praha 1986
6. Fico R.: Nutná obrana, Ludoprint Trenčín 2001
7. Fremr, R. Zelenka, P.: K výkladu ustanovení § 13 trestního zákona. Právní praxe, roč.
8. Hendrych D. a kol.: Právní slovník, 2. Vydání, C.H.BECK 2003
9. Hruška J.: Institut nutné obrany ve světle navrhované rekonstrukce trestního zákoníku, Trestní právo 12/2007
10. <http://www.ceskatelevize.cz/vysilani/10168939886-podle-prava/408236100181039-26.11.2008-22:25-gulas.html>
11. <http://trestni2.juristic.cz/45620/clanek/trest3>
12. Jebavý M. : Vybočení z mezí nutné obrany, Soc. zákonnost 1975
13. Jelínek, J.: Trestní právo hmotné, 2. Vydání, Linde Praha 2006,
14. Král, V.: Novelizace českého trestního práva, Právní rozhledy č.6/1993
15. Kratochvíl, V.: Trestní právo hmotné obecná část, 2. vydání, MU Brno, 1996
16. Kuchta, J: Nutná obrana. 1. vydání, Masarykova univerzita Brno 1999
17. Kuchta J., K problematice přiměřenosti jednání v nutné obraně, Právní obzor 1998, roč. 81, č.3
18. Lata, J.: Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích, Trestní právo 2/99
19. Lněnička J.: Ad „Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr.zák.)“, Bulletin Advokacie č.4/1994,
20. Mach, L., Moural, J.: Jak je to s nutnou obranou? Socialistické soudnictví s. 289/1963
21. Novotný O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné, ASPI, 5. Vydání
22. Polášek M., Kolár J. - Některé problémy vyloučení krajní nouze, Právník 7/1975
23. Skřejpek M.: Svépomoc nebo svémoc?, Právo a podnikání 1995, roč. 4, č.1

24. Solnař V., Fenyk J., Císařová D.: Základy trestní odpovědnosti, Orac 2003
25. Solnař, V.: Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti, 1.
26. Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. Vydání, C.H.Beck Praha, 2001
27. Šámal, P.: K vládnímu návrhu novelizace ustanovení § 13 TrZ. Zák. o nutné obraně.
28. Študent, V.: Soudní psychiatrie a trestní právo, 1. Vydání, Státní pedagogické
29. Teryngel, J., Liška, P.: Zbraně, střelivo a právo. 1. vydání, Orac Praha 2000,
30. Teryngel, J.: Ke zpřesnění úpravy okolností vylučujících trestní odpovědnost. Všehrd,
31. Vávra L.(soudce Obvodního soudu pro Prahu 1) – podle záznamu z tiskové konference, Soudce 7/2005 - z článku Arbitráž a nutná obrana pod dohledem svatého Iva
32. Vokoun, R.: Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze, UK Praha, 1989
33. Zigo J.: Vybočení z mezí nutné obrany, Soc. zákonnost č.10/1971

8 SUMMARY

of my Master's degree thesis in English

TERM AND LEGAL CONSEQUENCES OF EXCEEDING THE PRIVATE DEFENCE AND EXIGENCY LIMITS (EXCESS)

The aim of the Work is to take a close look at the exigency and private defence issues, especially the conditions and limits of their exceeding and draw as complex conclusion as possible. That should direct us to the thought whether the legal regulations of these institutes in the Czech Republic can be considered sufficient or whether inconsistency or gaps in general whose existence can have any immense consequences for all of us can be found there.

There are many reasons to deal with this issue. The most fundamental one is perhaps the private defence or exigency institutes and matters concerning exceeding their limits can become much personal for everyone as the situation when they are solved can never be estimated in advance.

The thesis is composed of six chapters, each of them dealing with different aspects of exceeding the private defence and exigency limits.

Chapter One is consists of. a general introduction and basic general characteristics of both institutes, both exigency and private defence and their position within circumstances excluding illegality.

Chapter Two deals with a brief historic survey of development of exigency and private defence institutes. Attention is especially paid to the time from the validity of the Austrian Criminal Code from 1852 and regulations in individual criminal codices valid in our territory.

Chapter Tree looks at the specification of the exigency and private defence term, their substance and function within the society and it contains definition of differences and identical features of both institutes

Chapter Four concerns the exceeding of exigency limits. The first part includes general specification of exigency conditions while the second one defines when allowed acting limits are exceeded and in the third part there are some notes to the so-called assumed exigency and "de lege ferenda" consideration in the conclusion. Further in relation to the private defence in Chapter Five.

The last Chapter deals with legal consequences of the excess and its subjective aspect. The main aim of the thesis is to prove an amendment within the frame of exceeding the private defence and exigency limits should be passed.

Key words: The exceeding the private defence and exigency limits

Excess